

Meinuismuistoja Haapajärven
kielakunnasta.

Lisä II.

Kalajokioareen pitäjät ja lisätiets-
jä Pyhäjärven, Käsämäen ja Haapa-
veden pitäjistä.

^{kes. 1909/}
Keräiltyt ja kertonut

Aarne Europaeus.

Osa Suomen Muinaismuisto-Yhdys-
tyksen viime kesäksi minulle myöntämää
stipendia käytin jatkaakseni keräykseni
Haapajoen kirkkokunnassa, missä viime
kesänä kärsin Nivalan, Haapajoen ja Rie-
vän pitäjät. Että tulokset jäivät niukal-
laisiksi tähensi syynä tähän yksittäin al-
lokitettiin, vaan myöskin muinaismu-
stojen puole mainituissa seurakunnissa.
Ohelle on ^{ten} liittänyt muutamia viime kesänä
käymistäni pitäjistä hankittuja ^{lisätietoja} lisätietoja
sekä jonkun valokuvia Keski-Pohjoismaa-
rakennuksista.

Helsingissä. 1/II 1910.

Rome Europaent

Sisältö.

Katsaus tutkimusalan luonnon- ja asutus-
suhteisiin s. 1.

(Reisjärvi s. 1, Haapajärvi s. 5, Nivala s. 9).

Kiinteitä muinaisjäännöksiä s. 12.

Kivikausi s. 12.

(Reisjärvi s. 12, Haapajärvi s. 21, Puhajärvi s. 21,

Haapavesi s. 23; Tietoja hukkaantuneista kiiv-

erineistä s. 26²⁸; Kiviaselajeja esittävä taulu s. 27).

Muita kiint. muinaisj. s. 35.

(Nivala s. 35, Haapajärvi s. 36, Reis-

järvi s. 38; Kaisänmäki 40, Haapavesi s. 43.)

Asutus y. on. tarinoita s. 48.

Jättiläiset s. 48.

Lappalaiset s. 49.

Kala- ja lentumiehet s. 50.

Vars. asutustarinoita s. 54.

(Nivala s. 55, Haapajärvi s. 56, Reisjärvi s. 57

Haapavesi s. 58).

Potatarinoita s. 62.

(Nivala s. 62; Haapajärvi s. 63; Reisjärvi s. 64)

verte!

Aaaretarinöitä	s. 70.
Kirkollisia muistoja	s. 73.
Muutamia paikanimiä	s. 76.
Sananen rakennuksista	s. 80.

1.

Katsaus tutkimusalun luonnon- ja atutusalueisiin.

Haapajärven kirkonkunnan eteläisimmät pitäjät: Reisjärvi, Haapojärvi ja Nivala, joihin ka viime kesäiset tutkimukset etupäässä kohdistuivat, sijaitsevat kaikki Kalajoen elämuksen varrella.

Reisjärven pitäjään sydämenä on Suväläinen Reisjärvi, kuten veristöä kartalla tavallisesti nimitetään. Paikkakuntalauset nimittävät sen Avaimempaa, lähes 2 neljänestä pitkästä, n. 2-3 klm:ä leveää etelä-tahiokeanin lounaisosaan Vuoktojärkeksi. Tämä ylvästä kapea salmi neljättä klm:ä pitkä, 1-2 klm:ä leveä laskee ja saarekkaaseen Reisjärveen. Edelliseen järveen tulee, Mauselän (=Suomuselän) rinteiltä kolme pienempää jokea (n. m. Haapajoki ja Lestijoki), jälkimmäiseen laskevat taas Suoteesta Kijänjoen kautta kapeat, mutta Suvät, Norsinjärvi, Kattila-Kijän ja Kijän

) Kalajoen peruskartoissa laadittu profiili mukaan, jonka insinööri Koponen hyväntahtoisesti antoi nähtäväkseni.

2.
järvet sekä pari pienempää oja. Mainittujen järvien pinta on 115, ylimmän vedensätkänä 117 m:ä merenpintaa ylempänä. Reisjärven pohjoisimmasta Sapukasta alkaa vuolas Kalajoki virtaten aluksi koillista kohtaan. Alkujaksussaan laskee siihen reitti pienempiä vesiä, joista mainittakoon Kojhjärvi, Särkisen ja Saanen. Reiselästä koilliseen jää vähän matkaa tullaan Kalajan järvi kuivalle, jonka poikki Kalajoki virtaa alle siinä 112 m:ä ylempänä merenpintaa. Tämä järvi on ollut aikoinaan lähes yhtä pitkä ja yli 1/2 ylt. leveä ulottuen läheltä Anakkälää Vedenpäähan ja Käänuöstä lähtien Niskow taloa. Muinoin oli se hyvin kalorikas ja saarekas järvi, mutta on nykyään muuttunut, sitteinkin se v. 1862 kuivattiin, jättäen reheviä sarakeina kasoaviksi niityaukeiksi. Tulovaesi palauttaa vielä järven ent. muotoonsa. Kalajoki on kuulun Saanen nimessä juuri ^{väimästä} on aivan järven mukaan ja mainitaankin sitä yläjuoksussaan useimmiten Kalajan joki. Järvikuvon kohdalla yhdistyy siihen kalme pienempää jokea (m.m. Leompe-

1) Niinikoskeksi nimitetään? erikseen
kosken yläosaa. Tieni Suunto
voittaa siitä kosken viimeisen jakson,
Jalkakosken, jotenka koko koskea
Haapojärvellä tavallisesti nimitetään.

2) Main. Kalajoen profiilikartta.

3) Näin kestoiminulle viikkä 93 vuotias mun-
no Vedensään talossa Kalajan kylässä.
Lohia oli: Löyryä nuorena ollessaan Saatu
hyvin nussaanti; sekä isompia, että piene-
mpä, joita taimeniksi hankoi. Pöydät
ja peukitkin oli jätöihin kulettettu.

4) Maant. Seuran kartaston mukaan (kot-
tal. 3) on vuoriperä Reisjärvenellä, kuten
muuallakin ylemmässä Kalajokilaaksona
vähk. graniitteja ja gneistia.

3
ran kaava, jonka kautta ~~muutamalla~~ joukko
joikkujärviä Sierrin juoksesta laskee vetensä.
Järvenkuvan Koillisestä lähtee Kalajoki-
ki vuolaana virtana muutuen pian Koske-
ksi, jota nimitetään Kalajokikoskeksi, mutta
myöskin Nani- ja Jalkakoskeksi. Tu-
tonsta on tänä Kallioaan 2 klm:n mat-
kalla Soua? 2) Pitäjän vesistö on vielä mai-
nittavaa peninkulmaa jalka, n. 1 km:ä leveä luo-
toinen Pitkäjärvi, pitäjän läntisimmässä osas-
sa. Se laskee vetensä Väätä-l. Sierrinjoenkan-
ta. Reisjärven yläosaa sen kuuluma kopa
Suojaksi. Kaikki mainitut järvet ovat,
vähk. Pitkäjärvi, Reisjärvi ja muinoinen Kala-
järvi, hyviä kalarikkaita. Lohetkin ker-
votaan suuren nousseen oikein nussaana ai-
nakin Kalajanjärven saakka. 3)

Maanlaatu on vaihtelevaa. Kalliopeuran en-
näkyt missään jirtävän esille 4). Laajem-
pia hietanummia oli Reisjärven ja Pitkäjär-
ven seutuilla sekä pitäjän itärajalla. Savi-
peräistä on maanlaatu usein järvien ja jokien
laaksoissa. Kalajoen järven seudulla vaihtelevat
ovat kivikköiset ja onultamäet. - Pinnan-

muodostus on alavaa. Huomattavin ylä²ylä³
on Raurasvuori lähellä Lestinjärjää, osa
Lestinjä ja Kalajan vesistöjen välistä vedonjaka-
jaa. Sen laelta, joka on parista caltoista mu-
kulakivipeeltoa, on kaunis näköala yli Lesti-
järven ja Reijjärven vesien asuttuine rantoineen.
Muualta ovat geodasiallisuusia epätasaisuuks-
sina matalat NW-SE suuntaan, juoksevat
murtokivisomakantteet, sekä matalat usei-
kivikkoiset näet.

Asutus on keskittynyt etupäässä isompien
vesien rantomille. Sitte Kalajanjärven laske-
misen on se ollut monien onnutokkien alautta.
Senjälkeen on muu. naapuripitäjistä: Pihk-
putaalla, Sievistä ja Lestistä muuttanut sin-
ne joukottain väkeä ja vanha reijjärveläinen
juuri on kuulemma Aivan sukupolviin kuol-
lemaisillaan. Tämä selittää sekin seikan,
että kansan suussa liikkuvat tarinat pitkä-
kunnan entisistä vaiheista ovat odottamatto-
man mukkoja. - Pitäjä, joka v:naa 1868
teki omaksi kirkkoherrakunnaksi, oli alkaen
Mufeni kylänä, mutta on sittemmin jaettu kol-
mea: Läntisiin Kangaskylä käsittää jätös-

1) Main. Kalajoen profiilikartta!

5.
jän länsiosuutta. Itäosa saadaan suunnilleen, jos sitä suoraa rajoivaa, joka on Sievin sekä Haapajärven ja Reisjärven pohjoisosan välillä, jatkettain Vuokojärven pohjoiseen suuntaan. Tästä vedettäisiin edelleen suora viiva Lestijärven rajalle kohti viimeksi mainitun pitäjän kirkkoa. Keski kylä käsittää Reisjärven ja Vuokojärven seudut sekä koko pitäjän eteläosan. Viimeiset talot tännessä ovat Leppälä ja Parkkila, pohjoisessa Luomala ja Luotola. Pohjoisosa pitäjää kuuluu Kalajoen kuntaan, jonka viimeisiä taloja etelässä ovat Talo, Salnela, Hylkila, Ojala ja, Korpajärven rannalla olevat talot sekä Rojakauppa.

Haapajärven pitäjän joaerialueet vedet ovat Kalajoki siihen laskevine lisäjokineen. Reisjärven rajalta jatkuu se yhä edelleen koillista kolder muodostaen useampia pienempiä koskia, joista mainittakoon Korpikoski, Kypäräkoski ja Vääräkoski, laskeen suuhun n. 3 neljänestä pitkään enin mäkseen vajaa klm:ä leveään, syvään Haapajärveen, jonka pinta on 88,63 m:ä meren

1) Se kuuluu saareen nimensä pienis-
tä lohikalosta (purolohi Feli. meriäi-
nen²⁾), jota varsinkin kerrotaan olevan sen
latvoilla kirkasvetisissä lähteensilmissä.

5.
piintaa ylempänä. Järven suunta on jok-
seenkin NW-SE. Etelästä päin laskee siihen
Nuottijoki, tuoden vesinä Maanselän riiteiltä,
m. on. pienestä Katajärvestä. Tähän jokeen
yhtyy myös Kaakosta Pyhäjärveltä tuleva
Lohijoki. Lännestä päin laskee Haapa-
järveen Kuonajoki, jonka kautta myk. kui-
vatut isot Kuonajärvi ja Nokosen jär-
vi (t. Nokkonen) ovat ennen laskeutuneet veteen.
Haapajärvestä alkaen virtaa Kalojo-
ki luodetta kahden, vähemmän vuolaana,
viljojen savipohjaisten maitten halki, laaje-
ten taon tuostakin leveämmiksi suoauioiksi,
joista Alijärvi on mainittu. Lähellä Ni-
valan rajaa yhtyy siihen vielä Koilliselta tu-
leva Kuusaanjoki, jota eri seuduissa nimi-
teltäisiin eri nimillä, m. on. Oksavaan ja Setti-
jokeksi. Sen varrella on useampia järviä jois-
ta mainittakoon ^{myk. kuivatut} Turmisjärvi Kärsänään suo-
rella, sekä Kuusaan, Setti ja Ahola-järvet.
Paitsi Kuusaan järveä, ovat kaikki muut
liejupohjaisia ja niin matalia, että kuiva-
aikaan si tahdo päästä niistä myöten veneellä
liikkumaan. Ne ovat olleet ennen kala-

1). Jousimöön Koposen arvioimaan on-
kaan. Itse en käynyt paikalla. Tätä
vuotta tarkoitetaan Gotland ja Fänin-
nallaan Kts. S. M. S. XII s. 188 n° 327.

7.
rikkaita, mutta viime aikoina on tukin-
nitto estänyt niukin kaloja nousemasta.

Maaperä on pitäjässä hyvin vaihtelevaa.
Kääpijärvien alaosaa ja Nuottijoen seudut
ovat hyvin kalliina, ylempänä korkeitakin.
- Alempana pitäjäseutu on vuoriperä iso-
naisten maalojen peitossa. Jokilaakso on
täällä viljavaa savimaata. Pitäjän patjois-
osissa vaihtelevat alavat suopäiset maat
ja matalat lieta- tai kivikkohajanteet.
Pinnanmuodostus on pitäjän yläosissa Nuot-
tijoen varrella hyvin epätasaisista. Ranta-
aviräät ovat jyrkkiä ja terävähajaisia gra-
niittikalliota on tukkatihedään. Nuottijoen
varrella ovat nurjet korkeat ja jyrkät Hein-
kuun vuoret, joittenka joukossa on ~~Hein-~~
~~kuun~~ n. S. Vuorten vuori, joka yhdellä ~~8~~ 8 m jät-
tään laskee äkkijyrkästi n. 50 m:ään). Alempa
osa ja pitäjän patjoisosissa ovat maat
tasaisempia. Huomattavampia ylänkeitä ovat
täällä laaja Somerokangas, jota myöskin man-
te kulkee Karsämäelle, sekä Ruudingon
vuori Kalajoen eteläpuolella Nivalan rajoil-
la.

1.) Puudolla tarkoitetaan alkuaan
taloryhmää, joka on eronnut yhdestä
ja samasta talosta, s. o. on ylä-
"lunne-
roa" (= numeroa).

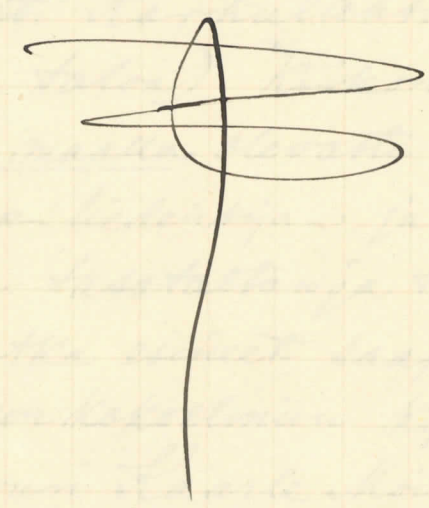
8
Asutus seura ³ääntä yksinomaan järven-
sia ja järven rantaa. Pitäjä on onnessa sul-
teessa hyvin takapajulla. Niinpä ei koko la-
jassa kunnassa ole muuta kuin yksi koulu.
Koulu, kuten Reijjärvelläkin. Se on jaettu
kauteen huutoon l. "lokkoon", josta Kuusaan
lohko käsittää Kuusaanjokivarren ja Kala-
jokivartta Haapojärven luoteispäähän Saak-
ka, missä Jaakonaho on ^{sinä.} vanha talo pa-
~~teenaliossa lakkossa~~. Kuussa pitäjiä kun-
luu Haapojärven huutoon. Paikkakunta-
laidet eroittavat näissä kiihtenkin useampia
kyläjä ja huutoja), jotka enimmäkseen käy-
nevät yhteen kinkkipäisen kanssa. Mistä
mainittakoon!) Kuusaan lakkossa: Kuu-
saankylä l. -perä, käsittää Kuusaanjärven
seudut, Jokelankylä Kuusaanjokivarren
äskennäinistä järvestä Settijärven, Ko-
posperä (Settijärven kaakkoispuolella), Pakki-
lan kylä talot molemmin puolin Kuusaan-
jokea ja Käsäimäelle vievää maantietä, Aho-
lauranta Aholanjärvenseudut, Oksavauranta
Kuusaanjokivarren alaan Kalajokeen
puolelle.

9.
saakka, Vuokkapuoto Alijärven lundun,
Kontiola, Jämsänranta sekä Autiosanta
viimeiset talot Kalajokivarrossa Nivalan
rajalla Saakka. 2) Haapojärven huudossa:
Kuonajärven ja Nokkoveden kylät, Varis-
järä ja Ylipää, joka viimeksiin ainuttu kä-
nttiä Haapojärven yläosan lundut aina
sihen. Saakka, missä maantie menee järven
yli, Haakan kylä samannim. järven rannalla,
Kirkonkylä ja Kalajoen kylä (H. Jokiperä
& Jokikylä) molemmiin puolin jokea Haapa-
järvestä ylöspäin.

Nivalan pitäjän halki juoksee Kala-
joki edelleen ~~NW~~ NW suuntaan tyynenä
ja leveänä, paikoin hyvin syvässä suun-
tona. Molemmipuolin laskee siihen pi-
neimpia jokia, joista huomattavimmat ovat
Kavosojärv. kuivatusta Kavosjärves-
tä, Aikasojä ja Karsikkaanjoki, johonka
yhtyy pohjoisesta päin Lajanoja. Huomaa-
vin järvi pitäjässä on Pidisjärvi, oikeas-
taan Kalajoen leveämpi suvanto; se on lä-
hes 2 neljänestä pitkä, n. pari kilometri leveä,
liejupohjainen ja hyvin onatala. Sen pinta

10.
on 69 m:ä meren pintaan ylempänä. Ennen kau-
luu järvi olleen tyvinä Kalainen. Laajana
järvenä heee vielä kivikaudella ollut se laa-
ja Suoperäinen niittyalue, joka Kalajoen
molemmiin puolin alottuu Kalajoesta Joki-
Kylästä Katilaa ja Niittokylästä Laapalaan
ja Tällinperältä Palosaareen saakka. Kivi-
kautina esiintä on nim. löydetty runsaal-
laisesti sen rannoilla olevilta yläväänimiltä
seuduin. Nyk. peittää sulva siitä ainoastaan
pienen osan, nim. n. $\frac{1}{2}$ km:ä kummallakin
puolen jokea. — Maanlaatu pitäjässä on
fasaista, melkein kiveton, viljavaa savi-
peräistä maata. Kukkulaisempaa on Niittö-
Kylän seutu gyökäkköine moreenihajuneen.
Pitäjä on väkirikkain Haapajärven kih-
lakunnossa, huolimatta siitä, että se pinta-
altaan on pienimpiä. Ylempänä Kala-
jokivarressa oleviin Neapuripitäjyissä
venätkin on se hyvin edistynytkin. Kansa-
kouluja on 6 nim. Palosaarossa Keroskylässä,
Jokisaarossa Kalisperäällä, Sarjan kylässä,
Konttipuolella, Kirkonkylässä ja Väliky-
lässä. Virallisesti on se jaettu 6 kylään,

nin. Karoskylä, Sanjankylä, Maliskylä, Ni
 valankylä, Pidijsävi. l. Järvikylä ja Väli
 kylä. Kausankeskeisistä kylistä mainittu
 koon: Sanjanalteenkylä, Kirkon kylä, Pirttiän
 nankylä, ~~Korpikylä~~, Konttipuoli, Katilankylä,
 (Korpiraunan l. Korpikylä), Niittokylä ja Töllä
 perä sekä Jokikylä.

Kiinteitä muinaisjäännöksiä?

Kivikausi.

Reisjärvi (Käkes 20 vuotta sitten löysi isänsä Kusti Karhulahti (omistaa osan Hietaalan taloa) Kiskon kylässä Hietaalan talon maalla olevasta hietakuopasta maanalaisen kidekivien ja sen ohelta kaksi kiviäsetta: tasatalta ja tuuson seräkapaleen, jotka esineet saapuivat Vaasan Hist. Museon kokoelmiin kymmenisen vuotta sitten haavuri Kaarle Moilasen kautta (H. M. I. 3559:10, 11). Tieto maanalaisesta kidekivistä saattoi otaksumaan Kivikautista asuinpaikkaa, johonka viittasi sekkin seikka, että toinen mainituista kiviäseistä, nim. tasatalta, on ⁿⁱ uudest seorituksen alainen. (Katso J. Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde I n: 173).

Löytäjän ohjamaana kävi viime kesä.

Kartta II. Reisjärven Hietalan korkeu-
sinen asuinpaikka ympäristöineen

- 1:20000.
 X Asuinpaikka.
 Δ Kiviase löydetty.
 ≡ Pecton
 ≡ Vesiperäistä niittyä.

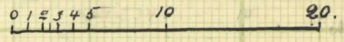
nä löytöpaikkaa tarkastamassa. Se si-
joutsee koilliseen Hietalan talosta maanteen
pohjoispuolella n. 40 m. leveällä hietakar-
janteella, joka erkanee itäkoillista kaide-
siitä nummesta, jolla Reisjärven kirkonky-
lä on. Sita rajoittavat kuten kartasta
n:o 1 (Käy selville) senä luoteessa että kaa-
kassa alava vesiperäinen, sulvan aikana
vielä veden vallassa oleva niittymaa ja
koillisessa Reisjärvi. Ylempana on hajan-
ne kuivaa hietamaata, alavierehtäin sa-
ven ja on sen korkein kohta arviolta n. 40 m. a
Reisjärven pintaa ylempänä. Löytöpaikan
asema Reisjärven ja Vuokkojärven välisellä
Ahonniemellä lähellä molempia järviä yhdi-
tävä matalaa salinea tekee sen erittäin so-
pivaksi kalastajain majoittavaksi (Kts.
Kartta I).

Löydöstään kertoi Karkulanti allekir-
joittaneelle seuraavasti: Luodessaan hie-
toa n. 20 v. sitten yllä kuvattun hajan (Kaak-
kois-tahijetelärintellä olevasta hietakuo-
pasta (Kartta II, H.) kolauti lapio n. 5
kottelia maanpinnan alapuolella jomai-

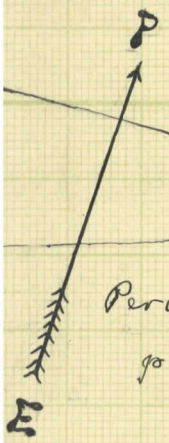
Kohta II.

Reisjärvi, Hietalan
kivik. asuinpaikka.

Kosteaa
nüttyä

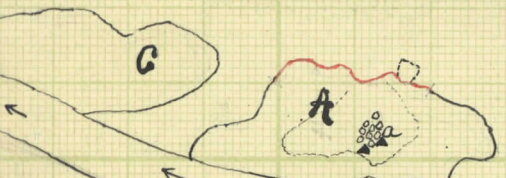
Reisjärvi.

Peruna-
pelto.

Perunakuoppia

Tie Hietalaan

Peruna
peltoa ab

Kosteaa nüttyä

S.E. 1909.

14

nitruun liedrasijaan, joka oli "ladottu
Kivistä kiukaan tapaan" ja oli ~~kiukaan~~
~~kaivon~~ näköinen siinä ollut näkyvis-
sä "kaksi nurkkaa ja niinkuin pesän-
suu." Kivet olivat mustia ja palaneita
ja oli niiden ohella hiiliä ja voitakuuta
"niinkuin kekäleeseen päitä." Toinen löydetys-
tä kiviaseista "höylänteriä" oli ollut kiukaan
nurkalla, toinen ilmestyi sen vierestä tie-
taa luodessa. - Löytöjä vakuutti jättäneen
hä tulisijan silleen varottaen toisiakin sitä
tuhoamasta, siksi merkittävänä piti hän
löytönsä. Toiset tiedon Lakiijat olivat kii-
tekin hävittäneet muinaisjäännöksen.
Paikalle (Kartta II, a!) on kuitenkin tie-
takuopau keskelle ~~kiukaan~~ ~~foto pöytä~~
pienehkö kumpu, joka sisältää runsas-
ti palaneita kiviä ja mustaa hiilen sekais-
ta maata.

Tarkastellessani maakerrostumaa kojelua
olevien tietakuoppien yläreunoissa, on tie-
takuopissa C ja D (Kartta II!) huomannut mi-
tään mainittavaa, sainoin en myöskään
kuoppien D ja B välisellä alueella. Sitä-

1) Se osa hiitakuoppien reunasta, missä
K-Keros^{ta} oli näkyvissä, on kas-
taan II merkitty punaisella. Kts.
maonäyte 5415:7

15.
vastoin oli kuoppien A. ja B reunoilla ai-
astaan 2-3 sm:ä vahvan humuskerroksen
alla enimmäkseen 25-27 sm:ä paksu
vaalean punertava kulttuurikerros, joka
alaspäin loppuu kapeaan likaisen ruske-
aan juovaan, jonka jälkeen ruskean kel-
tainen näköään kostematon hieta alkaa.)
Hiitakuopassa B näkyi kulttuurimaas-
sa sitäpäitse tiheään palaneita kiviä ja
mustia hiilensekaisia juovia. — Kulttuuri-
kerroksesta löytyi runsaasti lunsiruja,
iskeitä kiviluskoja — niistä muuan hio-
tun aseiden piinasta lohkaista — kvartsi-
sirpaleita, jokunen kappale maasälpää y. m.
A. sekä muutamia pieniä saviasian pala-
kia, jotka sekä seos laadun että muutamissa
näkyvien koristeaiheitten (kampa- ja kuoppa-
koristeita) puolesta kuuluvat itäisiltä ja poh-
joisilta asuinpaikoiltamme (esim. Kauhasta,
Lankasalmelta, Rhtiputsalta, Läsäismiemeltä)
tunnettuun lajiin (H. M. 1. 5415:3-6).
Hiitakuopasta A. etelään olevan pottu-
pellon alareunasta (suunnilleen b:llä merki-
tyltä kohtaa, kohta II!) oli talollisen poika

Eenokki Hietala löytänyt mullaksesta aivan ehjän ja u., pitkän sormen pituisen, mustakivisen, höylän terän, jonka hän oli, muistaksseen n. 7-8 vuotta sitten, antanut eräälle Bräajärvellä, joka Seudulta kokosi muinaiskaluja Oulun Museoon.

Kivikaudesta asutusta osoittavia merkkejä ei siis löytöpaikalla puuttu. —

Ainoastaan niemekkeen kaakkoisen kulman, ja siinä etelään ja itään viettävät rinnet näyttävät olleen asuttuja, ^{Kaskela} ~~joella~~ ^{Kälviän} ~~joella~~ ^{joella} muilla rinneillä olevissa hietakuopissa voimat kulttuurijätteitä havaita.

— Hieman maanpintaa alempana heise polja ollut siinä asumuksessa, johonka Kaskelahden löytämä liedensija on kuulunut, se kun löytäjän ilmoituksen mukaan oli kok. 75 sm:ä maan pinnan alla, samalla kuin kulttuurikerros aivan vieressä hietakuopan reunalla ulottuu ainoastaan 30 sm:n syöpydelle. Julisijan kuulunevat myös hietakuopan B reunassa näkyvät palaneet kivet ja musta maa. — Melkoinen osa tästä kivikaudesta asuinpaikasta.

Reisjärvi Kuva 1.

Kivikautinen asuinpaikka Hiiskalan talo-
maalla kaakosta päin katsottuna. Etualku-
on löytäjä Kusti Kestulampi.

Valok. A. Europaeus.

Keisjärvi Kuva 2.

Kivikaartin asuinpaikka Hieta-
lan talon maalla, lounaasta katsot-
tuna. Etualalla on hietakuoppa C,
sen takana hietakuoppa A.

Valok. A. Europaeus.

1.) Valokuvista on n:o 1 otettu kaa-
kosta käsi. Etualana on löytöjä Kus-
ti Korhulahti. Kuva 2 näyttää löy-
töpaikan lounaasta talin melkein
läänestä katsottuna. Etualana on
metsäkuoppa C, sen takana metsä-
kuoppa A

on jo hiedan ajassa tuhottu, mutta oletetaan
että kulttuurikerrosta on koko A:n ja B:n
välisellä alueella, olisi tutkijoille vielä
säilynyt toista sataa m:ä² laaja alue.)
2) Rajakankaan löytöpaikka (J. Ailio,
Wokuplatzfunde II S. n:o 174). Rajakankaan
talo sijaitsee yhäkin metsäseudussa
Aivan Pihlajutsaan rajalla Reijärvenⁿ kirkon
vän maanhein pohjoispuolella. Löytöpaikka
on maanhein toisella puolella, talosta lähes
300 m:ä SW ollen hiljalleen S-viettisää
Kangasmaata. Sen alla, n. 50-100 m:ä löy-
töpaikoilta on kahdellaakin taholla vetelää
suota, joka on yhteydessä Reijärven
laskevan Lähdesalon puuro kanssa. Kivi-
aseita oli löydetty kahdesta kohdasta; Toinen
löytöpaikka on talosta lähes 300 m:ä SW, toi-
nen tästä n. 100 m:ä N. Kummallakaan
paikalla ei ollut kulttuurikerrosta ha-
vahtavissa. Jälkimmäisessä kohdassa kulti-
n. 3 sm:ä maan pinnan alla 1-2 sm:ä vahva musta
nuova hiilensekaista maata (Kenties muu-
naisen metsänpalon jälkiä). ~~Läpeltä on~~
Läheisillä kankailla on maakuoppia.

3 | 34) Jussinööri Koposen tiedonannon
mukaan. Kts. ed. maant. katsaus.

1) Tapasin pari vanhusta, jotka olivat
olleet mukana puheenalaisessa kosken
perkkoussa. Löytökäiköistä ei heillä ollut
tarkempia muistoja, kuin että niiltä löy-
tyi „Aivan koskesta“, „pitkin“, „kivien
lomasta.“ — Huomattakoon myös, että
Koskenperkkou ei v. 1862 alottanut
Kalajän kosken viimeiseen jaksoon, Jalka-
koskeen.

2) Tätä louhaisuutta ovat vielä enen-
täneet Koskenperkkoussa siinä noste-
ttut kivet.

Niistä katso seuraavaa lukaa!

18.

3. Niinikosken löytö mainittakoon myös
tässä yhteydessä. Mainittua koskea per-
katessa v. 1862 löydettiin min. runsaasti
kiviaseita, joista (kuurin?) osa on pääty-
nyt Vaation Hist. Museon kokoelmiin.
(H. M. I. 483-93; 608:1-10). Koskesta löy-
dettyjä „akonkynsiä“ kuljetettiin kuolemalla
ympäri pitäjän, jopa sen ulkopuolellekin
taikakaluiksi. Näitä lienevät myöhen-
min museoon saapuneet, arvattavasti sa-
maan löytöön kuuluvat esineet H. M. I.
2029:163; 2386:76-77 ja 3559:14.)

Koski, jota Reijonväellä yleisesti nimit-
etään Kalajän koskeksi ja jonka gyr-
kinto ala-osaa varsinaisesti nimitetään
Kalajän ^{Niini-}koskeksi (katso kuva 3), alkaa
Niskan talon kahdalla melkein puolella Ka-
lajän joen lähdettyä muinaisesta Kala-
jän järvestä. (Koskesta tarkemmin Kts.
maantiiteellinen katsaus!). Rantaaj-
väät ovat louhaiset²⁾, hyvin gytkät ja
paikoin 7m:ä korkeat³⁾ ja kasvavat
suurea lehtimetsää, jotenka liukka-

19.
mies, mitä myöten on hyvin vaikeaa (Kts.
kuva 3.) Mainitut esineet ovat koskeen
joutuneet jokolaiten, että ovat vyöry-
neet siinä rinteistä jokeen työpöyneen
maan mukana tahi 2) ovat ne tahallaan
koskeen heitettyt. — Luononsuhteista
päättäen ovat esineet joutuneet koskeen
jälk. tavalla. Lanta-äysäät ovat niin
niin lonhaiset, että miikäänlainen vyö-
ryminen niistä on tuskin mahdollista, varsin-
kin kun koski ei tulvaveden aikanaakaan
— sijaiten joen yläjuoksussa — saavuta ko-
vinkaan paljon tavallista suurempaa vesi-
mäisää. Asuinpaikkaa lanta-äysäitten
rinteillä ei myöskään voi ajatella. Löytö
olisi tällöin parhaiten selvitettävissä
n. s. vatiivilöytönä? — Edelliseen selvi-
tykseen viittaavat taas se seikka, että
muutamit koskesta löydettyistä kivi-
näytteistä, kuten tahtori Ailio on allekir-
joitaneelle ilmoittanut, keskeenteisiltä.
— Muualtakin maastamme tunnetaan
tällaisia koskilöytöjä. Luettelen niitä tässä
muutamia: Viime vuonna pudotettiin kala

Uusjoki, Kuva 3.

Niinikoski. Jyöskin osa
Kalajan koskea, jota var-
sinaisesti nimitetään
Niinikoskeksi.

Valok. A. Europaeus.

19.
mies, mitä myöten on hyvin vaikeaa (Kts.
kuva 3.) Nainitut esineet ovat koskeen
joutuneet jokolaiten, että ovat vyöry-
neet siine rinteistä jokeen syöpyneen
maan mukana tahi 2) ovat ne tahallaan
koskeen heitettyt. — Luononsuhteista
päättäen ovat esineet joutuneet koskeen
jälk. tavalla. Ranta-äyräät ovat niin
niin loihuiset, että miukäänlainen vyö-
ryminen niistä on tuskin mahdollista, varsin-
kin kun koski ei tulvaveden aikanaakaan
— sijaiten joen yläjuoksussa — saavuta ko-
vinkaan paljon tavallista suurempaa vesi-
määrää. Asuinpaikkaa ranta-äyräitten
rinteillä ei myöskään voi ajatella. Löytö
H² olisi tällöin parhaiten selvitettävissä
n. s. vatiivilöytönä? — Edelliseen selvi-
tykseen viittaavat taas se seikka, että
muutamit koskesta löydettyistä kiviaseis-
ta näyttävät, kuten tahtori Nilis on allekir-
joitaneelle ilmoittanut, keskeisiltä.
— Muualtakin maastamme tunnetaan
tällaisia koskilöytöjä. Luettelen niitä tässä
muutamia: Viime vuonna pudellee kala

1). Koskasta Kyroskoski on syntynyt
vasta kivikautta myöhemmin (Suomen
Kartasto: Kosket n. 11.) ovat muinaisestineet
joutuneet koskeen osiin Tahi varasto-
paikasta, joka alkuaan on ollut kos-
ken ^{nyk.} luoman kohdalla. Tästä selvi-
tystä voisi ajatella Niimikosken löydöksiinkin
~~Reisjärvi ja Kalajoen järvi ovat luonnollis-~~
^{saamien alkuaan} ~~Reisjärvi ja Kalajoen järvi ovat luonnollis-~~
^{saamien alkuaan} ~~Reisjärvi ja Kalajoen järvi ovat luonnollis-~~
tyskosken laskeneet vetensä Vääräjokea
myöten Pohjanlauteen, joka laskuun
läs mälle onkin paljon luonnollisempi
(Kts. karttaa!). Reisjärven ja Pitkäläjoen
joka on ^{nyk. laskuun} ~~nyk. laskuun~~ Vääräjoen latvot, yhdistää
Välä (Forstenta, Kuten jo näinille, Suojakso,
Mantos nyk. kannaks on kiinteisiin todeti-
näköisesti lapattunut ennen kivikautta,
Kivikauttia löytöjä kum on saattu
~~aina~~ vähä vähän ^{Reisjärveltä} ~~aina~~ ^{Haapajärven}
saakka.) pitkin nyk. Kalajokivartta

Kiviaseita. 2
jokea perkatessa löydettiin Vääräkoskesta
Kyroskoskesta ja ~~shyt~~ ^{5442:1-2} ~~Reisjärven~~ ^{615:1-5} ~~Reisjärven~~ ^{615:1-5} ~~Reisjärven~~ ^{615:1-5} ~~Reisjärven~~ ^{615:1-5}
koskesta (H. M. I. 5423:1-3). Perhon Kellokoskea perka-
tessa löydettiin 6 kiviaseita (H. M. I. 561).
Kyroskoskea laskuissa v. 1865 löydettiin
n. 1000 jalkaa putouksen yläpuolelta 19
kiviaseita (H. M. I. 594:1-18, 20); yksi kivi-
ase on löytö itse Koskesta (H. M. I. 614).
^{Täällä} Vääräkoskea perkatessa v. 1896. löydettiin
2 kiviäsinettä, yksi esine oli jo Koskesta löy-
detty enenkin (H. M. I. 3274:3-4; 1869:79).
Koski l. virta-löytöjä on sitäpä itse tiedos-
tani Rovaniemeltä, Lumiaisista, Tyrvännös-
tä, Hattulasta, Köyliöstä, Ilomantsista ^{ja} Puit-
sista (Morrleannista.) — Tässä yhteydessä
mainittakoon myöskin, että järvestämme
on usein malmia nostassa tavattu kivi-
aseita. Tällaiset järviolöydöt ovat ~~erittäin~~
yleisiä varsinkin Ilomantsin ja Piilis-
järven pitäjissä. Kiviaseita on myös usein
löydetty vesijätöiltä, Suoniityistä ja soista.
Jos kosta osa näistä löydöistä onkin satun-
naisesti joutunut, lie usee kiinteisiin
suurinta osaa pidettävä jonkinlaisina

votivilöytöinä, siksi Suuren osan käsit-
tävistä kaikista löydöistämme.

Haapajärvi. 4) Kirkonkylän Rajamäen
talosta n. 100 m. SW(?) on järven saarta-tyrääl-
lä pieni hieta-kuoppa, jonka reunasta, sattui-
malta sitä tarkastessani, löysin/göytäkuulta
muonkivisirpaleita sekä isotyyn kappaleen
jotain liuskekiveä ~~(H. M. I. 5415: 25)~~ ja 2) run-
saasti paltettun luun siruja (H. M. I. 5415: 25-26)
Kuopan reunassa oli 30 sm:ä vahva, likaisen
harmaa, hileusekainen kerros, jonka alapuolel-
la näköään koskematon hieta alkoi. Kivilius-
koja ja luusiruja löytyi eniten ^{viimeksiin.} ~~koskematta~~
~~maasta madasta.~~ Talon "kamaripellosta", jonka
puheenalaisesta paikasta erittäin kapea vesi-
peräinen notkelma, on löydetty kiviase (H. M. I. 5415: 27).
(Käydessäni paikalla ole toverinani Rajamäen
talon poika, lyseolainen Väinö Haaponen).

Pyhäjärvi. 5) Lähellä sitä koolta, missä Py-
häjärven, Haapajärven ja Pihlputaan rajat
yhtyvät, sijaitsee Rajahoikan ruununtorp.

*) Jarven suunta on melkein
etelästä pohjoiseen.

**) Jaakko Harmaala asuu tätä nykyä Pyhäjärven Parkkimaan kylässä Jokelan talossa.

22.
pa, pieneen, suureksi osaksi Soiden ympäröimään Kotajärven ^{melk. länsirannalla} koillisrannalla S.W. viettävään kivikkoharjun vierteellä. ^{Torpan} Talon pelloista, jotka sijaitsevat ^{torpan} talon ^{välillä} Kotajärven ^{paris} mainitun harjun alavierellä ja ovat hienojyväistä viेतämaata, oli torpan isäntä Juhon Kantola löytänyt kourutaltan H. M. l. 5415:30. ^J Ase oli löydetty useampia vuosia sitten talosta kivenheiton matkaa NW. Samoilta paikoin oli löydetty litran suuruinen "pyöreäkuo" kivi, johonka oli aluttu reikää kairata — siis kestente- korien reikäkivi. Eräs forssesteri oli korjannut sen itselleen. — Forsstellnessani perunamaan vakoja torpan luona löysin pieneen terälle hiottun kiviliuskun, forsen isketyh kivilastun (sädekiviliusketta?) ja porisen ukonkivisipaletta (H. M. l. 5415:31-33). Samoista pelloista ovat arvatsekin löydetty ne kuusi kiviäsetta (H. M. l. 3354:66-71), jotka varatuomari Jackin kautta saatiin museon kokoelmiin ja hänen mukaansa ovat löydettyt Rajahoikan mutispaikan pellostä. Löytäjäksi on mainittu Jaakko Harmaala⁺, joka

ennen nyk. Asukkaita oli torpassa asu-
nut. Raivattu maata ei taax nyk. asuk-
kaiden tiedonannon mukaan torpalla vie-
lä ^{Silloin} ollut muualla, kuin ~~peivät~~ pellot ^(edustalla) sen ~~tyy~~
~~paikalla~~ — Paikka on hyvin sopiva
erämiesten asenuoksi. Kotajärvi kuuluu
vielä nyk. olevan hyvin kalainen ja lähei-
set metsäseudut ovat hyvin rikkaita kaikel-
laisesta riistasta. Torppa on ~~muuten~~ aivan
eristettyä sydämaassa Soiden takana.
Helpon on pääsy siune Pikkijutaan Muur-
ejärven kylästä. Muurejärven Olloven-
lahden penkasta on siune matkaa kaksi
neljästä. Kotajärven vedet eivät muuten
laske Pikkijutaan järviin, vaan juoksevat
ne Muuttijokea myöten Kalajoen Haapa-
järven.

Haapavesi. Toissakesäisessä matkakertomak-
sessani jo mainitsin, että Pinnerjärven luoteis-
rannalla sijaitsevan Leukalan metsänvastijä-
torpan pelloista oli löydetty useampia kivi-
aseita, joista kinteukin ainoastaan yksi oli
tallena, Sekin "lappana" pahoin kuluttu.

1) Kuten jo ~~ed.~~ ed. matkakertomuksessani mainitsin, on torppa Oulaisten rajan läheisyydessä, vaikka se senä kiinkoluisesti että kannollisesti kuuluu Haapaveden pitäjään. Metsähoitovierailusta kuuluu se Pyhäjärven hoitoalueeseen.

2) Järved on laskettu n. 70 vuotta sitten lähes metrin; tulvavedenä saavuttaa se suunnilleen entisen korkeutensa.

3) Ed. matkakertomuksessani olen ilmoittanut ~~niitä~~ löytyneen 3 kynnäriä syvältä. - Viime kesänä kertoi kuitenkin torpan vanha isäntä, joka itse oli ollut lasin kuoppa^a kaivattessa, että ne tulivat esille kynnäriä syvältä.

24
(5218:33). Viime kesänä sain jämeen torpasta muutamia kiviaseita, joista kolme oli löydetty vasta toissakesäisen käyntini jälkeen. -
Kun ^{toissa kesästä} ~~toissa kesästä~~ havaitsin paikalla, varsinkin kompassin puolella jäivät epätarkiksi, teen tässä uudelleen selkoa^{kaikista} löydystä torpan ympäristöllä. - Paikka¹⁾ on alava rauhansekaista metsäkangasta, kauttaaltaan n. 2-3 m:ää järven pinta ylempana²⁾. Torppurien van ylävämpi on kunnas, jolla talo sijaitsee. Siitä oli tallinperustasta kaivettaessa löydetty kiviase (5218:33 talo: 5415:39). Viime syksynä löydettiin aivan tuvan taakse kaivettun perunakuopan seinästä lähes kynnäriä syvältä³⁾ ehyt kivikirves (R. M. 1.5415:37.) Talosta toista sataa askelta SSW on jälkeen vähän ylävämpi kunnas, josta n. 40 v. sitten naunis kuoppaa kaivatta tuli esille kynnäriä syvyydestä³⁾ nokkia ja palaneita kiviä. - Paikalla olevan kuopan pohjalla näkyi vielä mustakkoa maata, yläreunassa suht. voimat luomota miinikääläistä kulttuurikerrosta. Tämän kunnan ja talon välimäältä, talosta n. 60 ask. WNW oli viime syksynä ojittaessa rakka-

päällisestä hietamaasta ainoastaan kotteliin
 syvyydestä löydetty kiviase, kuara, jossa ainoas-
 taan aseon muoto on enää näkyössä, jota vas-
 toni alkuperäisestä hiomasta siinä enää jälkeä.
 Kään ^(H. M. I. 5415:38) ~~paikasta~~ Talosta itään n. 150 miä olevan
 vanhan haoneusijon (Kts. seuraavaa lukua s.)
 ja Pirnesjärven vanhan ranta-äyrään välil-
 lä olevasta pellosta, lähempää ranta-äyrästä oli
 viime syksynä löydetty pieni hiomakivi hie-
 takiveä. Se oli satunut aurau kärkeen Kyn-
 täessä (5415:40). Samasta pellosta oli aikoinaan
 löydetty kiviase, joka oli alkuaan ollut "höylän teräl-
 lä", mutta oli liippana pahoin kuluttuna (H. M.
 I. 5218:33 tai 5415:39). Torpan kaudelta oli ranta-
 äyrästä siihen peruskuopaa kaivettaessa löy-
 detty pitkulainen kappale hakokiveä, hiottu
 useammilta kanteilta. Se oli käytetty talon tor-
 peihin. Torpan seutuilla oli vielä löydetty pitkä,
 lievä kiviase, "niinkuin hobinpora", mutta oli
 sekin "liippana" saanut loppunsa. — Pirnes-
 järvi on vieläkin paikkakunnalla kuului-
 ta kalarikkaudesta ja ympäröivät seudet
 ovat olleet, päättäneen kiellä runsaasti löyty-
 vistä "peruskuopista" (Kts. Seuraavassa s.)

Asuinpaikoilta löydetyt Aaviastampalaset,
lumisirut ja koarttikappaleet ovat siinä ja-
neet huomioon ottamatta?

Hyviä riistamaita.

26.

Museossa sunnustaan olevien esineitten
löytötietoihin olen tehnyt korjauksia ja li-
säyksiä Kivik. löytöjen topogr. järjestet-
tyyn loppuluetteloon. Löytöjen levenemisen
käy selville oikeen lütetysti kaudesta, riitten-
lajisuudet seuraavalla lehdellä olevasta tau-
lusta.)

Päitse Asuinpaikkalöytöjen yhteydessä mai-
nitusta sain tietoja vielä seuraavista, jo-
ko hukkaantuneista tahi tuntematto-
mille kerääjille joutuneista kivi-esineistä.

Nivala: Pakolan kylän pelkosta - talon
kohdalta maantien vastaiselta puolel - oli
löydetty "Kivikivies" harmaata, Sileää? kiveä.
Se oli ollut kokonaan hiottu ja n. 7 tuumaa
pitkä ja 2 s. leveä. Vuosia sitten oli se an-
nettu Kirkonkylän Lyyppylän talon omisam-
ta-vainajalle museoon annettavaksi. Ken-

Örtämön
nimi.

	Yhteensä.															
	Kivileuskoja.															
	Aseineitä ja esiföytä,															
	Sahoja (Kivias. valn. vuika)															
	Kionkiviä ja kovaseiniä.															
	Koristeita.															
	Nuija l. vasarakiviä.															
	Määräämättömiä tahi erinäisiä Kiviasetta. }															
	Reikäkiveitä.															
	Reikäkiviä.															
	Veikää.															
	nuolentena.															
	Tikaria l. keihäntena.															
	Tuuria.															
	Kaksoistattoja.															
	Koumitattoja.															
	Tasatattoja.															
	Kiveitä ja poikkikiviä.															
Kiviala	3.	41.	7.	1.	3.	-	-	1.	-	4	-	-	-	-	-	60.
Haapojoni.	5.	45.	14.	1.	-	2.	-	2.	1.	3.	1.	1.	1.	1.	1.	78.
Reijani.	12 ^o	49.	20.	2.	2.	5.	1.	2 ^o	5 ^o	-	2.	1.	-	-	1.	109.
Haaparesi.	4.	23.	8.	1.	2.	-	-	2.	2.	-	2.	-	-	3?	-	47.
Käsänäki.	1.	8.	3.	-	-	2.	-	2.	2.	-	-	-	-	-	-	18.
Pyhäjoni.	5.	17.	12.	1.	2.	1.	-	-	1 ^o	-	2.	-	-	-	-	44.
	30.	183.	64.	6.	9.	10.	1.	4.	13.	1.	13.	2.	2.	4.	1.	356.

Yleensä kaikki koristeita "asen temp uoli. 3) Kivirungos. 3) yksi joukossa kaksoiskivinä. 4) yhänsä terä sisänsä. Kaareva (arkk.?) 5) Näiden joukossa yksi Suiponsoikea ja yksi terä van. Soikea (pöytäsoikea) yksi kostont., tuskin kiviä. 6) Nautto yksi soikea, teräsoikea. 7) Finen komin. Komin sek-sock pöytäsoikea. 8) Soikea. 9) Renkaan puoli kom top. Kiviseinä.

28
ties H. M. l. 2477:52. — Pienen kasataltan
oli Matti Kontanen Kontijuoella löytänyt
^{peruna-}pellostaan, vaan oli se hukkaantunut. — Ko-
tilan kylän Kijansuun torpan pörka Jaho
Honkala oli katipellostaan löytänyt kon-
rutaltan, jonka oli antanut Kontijuoelen
outiselle Kausak. opettajalle Spolanderille (nyk.
Kaustisissa). — Kontijuoelen Myllymäen
(Kivimäen) talon perunapellosta oli Eskki
Laakso löytänyt kivikeriven. Se oli ollut
mustaa kiveä, soukkein kaanake, ja on „mie-
hen kammunen pituinen”. Löytöpaikka oli nostanut
sen ojan reunalle, mutta kukaan se siitä muu-
den muuttamiseen sekaantunut, koskapa sitä
ei enää siitä löytynyt. Ennekin oli samassa
talossa ollut puolen kyynärää pitkä, paksub-
lainen ukonkynsi, jota oli käytetty partavei-
hoimena.

Haapajärvi. Antiorauuan Myllymäeltä
oli usein löydetty ukonkynsiä viheriä ja must-
taa kiveä, vieläpä annettu niitä joskus ke-
rääjillekin. — Lassilan talon pellostaan pirtin
(= saunan) päästä oli löydetty „hoyläntera” must-
taa kiveä. Se oli hukkaan joutunut —

joka kuvauksesta päätään oli ollut keuhkies
toiselta puolelta vuora keuhonjalaksen muot.
kuokka. Se oli panta talteen, mutta niin ty-
vään, ettei sitä sitten tarvittaessa löytynytäkään
Taman torpan pelloista on löytynyt toinenkin
kivias (H. M. L. 5415:). — Korkeisen ta-
lostu Parkkilan kylässä oli aikoinaan eräänle
kerääjälle annettu isokko „ukontyösi“ — Levi-
tyksen talon maalta — Parkkilasta Jokelaan
päin kappaleen matkaa — oli haastajpi-
ven raunasta oja kaivossa löydetty isok-
ko kiivnen höylänterä. Hukka on joutunut.
— Saarelan kylässä talossa Jokelan kylässä
oli ennen ollut talossa kourutalita, löydetty
talon pelloista, mutta oli se sittenkin hukkaan-
tunut — Tulpon talosta Kuusaan perään
oli muutama talvi sitten annettu eräänle ke-
rääjälle reikäkivi, „niinkuin paksen lumpsio-
ja kiivnen „kiivnen lapa.“ — Kaksikain-
menen kokoista reikäkiveä oli eräs ke-
rääjä Saanut Kuusaanperän Nurkkalon
talosta. — Tämän perän Rautilan torpas-
ta oli useampia vuosia sitten annettu muu-
tamalle kerääjälle kivias, joka erään

Silminäkökijan kertomuksen mukaan oli n. kottelia pitkä, harmaitaosa ei yhdenväristä kiveä ja oli siinä silmä ja niinkuin alkapaatkin näkyvissä. Maato alsi ollut jokseenkin tällainen:

Reisjärvi. Mattolan maella on jossain talossa ennen allut talossa reiällinen pükkiteräinen are - Hautalan talossa Kojhjärven rannalla on allut talossa pari kiviäsetta: toinen kalkiteräinen kives, toinen pienempi sekim. kirveen, tyylinen, ja oli siinä kantapuoletta, niinkuin kynensija, jotta sanoivat sen olevan ukonkyynen! Edel-linen oli allut mustaa ja kavaa, jälk. sinertävää pehmeämpää kiveä. Molemmat oli löydetty pellosta läheltä taloa. - Kiviäsetta oli löydetty aikoinaan oikein runsaasti Kojhjärven l. Pastasen talon pellosta talosta kohti etelään. Pello on kuivaa hieta-maata ja viettä siinä SW kohti järveä. Talon isäntä kertoi, että he hänen lapsena ollessaan olivat niillä voileipia heitelleet. Tästä pellosta talon viereisä talon pihamaalta ovat löydetty H. M. l. 3559:20, 3849:

19-20; 4206:1. — Sievän tasataalla oli talon poika Artturin Aho löytänyt Kirkonkylän Ahon talon kohdalta Wuokkojärven rannalta n. s. Nuottikotaniemen rautakivikaalta. Se oli otettu falteen ja säilynyt kauan talossa mutta viimein kuitenkin läipynyt tiety mättömiin. — Pikkiteräinen reiällinen kiviase oli ennen ollut säilyssä Salkiäukin talossa. — Kangaspään kylän Kangulan talon pellosta kehoi talon poika Kalle Kangula löytäneensä mustakivisen höylänteran, jonka muutamia vuosia sitten oli myönyt „vuorinsinäörille“ (arvatunkin J. J. Sedonhol mille, joka täällä oli muutamia vuosia sitten matkustellut). — Leppälän Keskitalosta oli Kalle Leppälä erälle tuntemattomalle keräajälle antanut kaksi kiviäsetta, toinen „^{oli ollut} muunkuin kimpinohylän terä“ toinen taas „Suekanen äimän tyylinen kivi.“ Esineet olivat löytäneet talon perunapellosta.

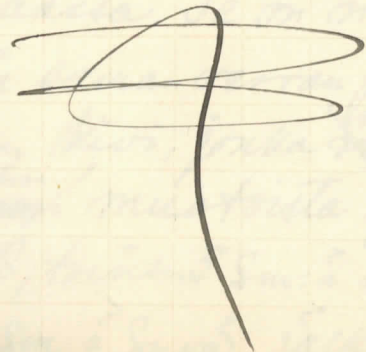
Pyhäjärvi. Kuonajärven Jorolain talossa Pyhäjärven puolella oli ennen ollut säilyssä 2 kiviäsetta: toisen „höylänteran“ oli muuoin keräaja vienyt, toista, joka oli

1) Ihm. maisteri Matti Pöyhönen.

33 92
ollut iso ja Sievä ja jota arveltiin kiveen
teräksi, oli käytetty sokeria Särkissä, kun-
nes se oli joutunut lasten käsiin ja sitä tie-
tä hukkaantunut.

Kaapavesi. Pappalan talon pelloista
kestoi maisteri Matti Pöyhönen löytäneen
kiivikiveen, joka oli pitemmän aikaa kul-
jeskellut talossa, mutta lopulta mihi-
henee häipynyt. — Ristisen ojan varrella
Niemelän torpan seutuville kehoitettiin löyty-
neen kaksi kiviä: Toinen oli ollut kon-
nuttalalta, toinen tavallisen „höylänterän“ tyj-
linen. Toinen oli löydetty koskesta torpan
kohdalta, toinen pellostä läheltä Ristisen ojaa.
(Molemmat olivat hävinneet) — Konnuttal-
ta oli aikoinaan löydetty Sulkanen Pertti-
talon pelloista — Pikivisiipaleita oli
löydetty Alaniemiin „rauniopellosta“.
— Kivien Höylänterä mustaa kiveä, löy-
detty Mäyrän talon pellostä Korkattijoen
raunialta, oli talosta useampia kymmeniä
vuosia sitten annettu eräälle kerääjälle
museoon viettäväksi. — „Nuolikaarto“ mi-
seulta paikalla Nuolelan talon vauhoista

34
pelloista Kasukankaalla oli Juhon köy-
ryöjä ("Köyry-Jussi") löytänyt kaksi
kiviasetta: reikäkiveä, jossa rei-
kä oli ollut kantapuolessa (☉) sekä tasatel-
tan. Esineet oli ostanut nikkari Matti Ol-
lanketo Haapaveden kirkosta ja kuluttanut
eusiinäisen hioimena. Toinen kiveä hakkunad.
— Ollolan kylän Kasalan talon Antti-
losta oli löydetty kaksi kiviasetta: tasatelta,
mustaa kiveä, n. neljä tuumaa pitkä, huip-
peni kannalle, sekä n. sormen vahvuinen
liensä kivi, joka molemmista päistä on
huippeni käjelle. Ne oli auneen muuta-
mia vuosia sitten eräälle Anttonomalle
Kevijälle. Talon pelloista oli löydetty myös
reikäkivi, jonka talon poika oli vienyt sil-
loiselle kausanopiston johtajalle parton
Pohjolalle.

Muita kiinteitä muinaisjäännöksiä

1. Nivala. Kiinteitä muinaisjäännöksiä on Haapajärven kirkkokurossa hyvin muikalti ja niin on laita varsinkin Nivalan pitäjässä. - Muita mainittavana en saanut tieltä selville, kuin ne hautaus-joita on Lemminkänselällä Tölliperän tu-desta talosta vajaa km. etelään päin. Ne ovat pyöreitä pöydän muotoisia syvennyksiä n. 2 syltä laajoja, lähes miehen syvyyttä. Arvelaan niitä susikuoiksi.

Vanhasta kala-tahi pakopiirtien sijois-ta puhuu asutus- ja sotatarinoiden yhtey-dessä.

Tässä yhteydessä mainittakoon se kivi, joka on Pirttirannan kylän Arolan talon pirtin kiukaassa. Se on n. 1m:ä pitkä, 20 sm:ä leveä ja saman verran paksu, kaltevas, tasasivuinen kivi, jonka ^{siivouksessa} ~~muunassa~~ on kaksi pientä ^{Kupin} ~~muunassa~~ muotoista pyöreää syvennyk-siä: toinen 6, toinen 5 sm:ä läpimitassa. Edel-leinen on 2,7 sm:ä syvä, jälk. hieman matalam-
 & tarkoittaa Nivalassa sadana!

pi. Edellisessä näkyi pitkin majan laito-
 ja konsentrisia[?] murteita ja keskellä on pieni
 kohake, ikäänkuin napa. Kivi oli sellai-
 seenaan löydetty talon pellosta Pynhälän
 vauhalta talon paikalta ja oli isäntä ~~Kan-~~
~~hanut~~ ~~sen~~ ~~tuonut~~ ~~sen~~ merkittävyytensä
 vuoksi „pirtti“ (= sauna) kinnkaasen. Hän
 arveli sen olleen talon lahtiassa ja pään-
 kourun navan siihen reian langanneen.
 Muistuttavat kuvista päätään koko suuren
 „äfvkvarnar.“

Haapajärven Ylipäässä on Vanse-
 räille vievän Kämtilien oikealla puolella lä-
 hellä sitä kohtaa, missä ~~se~~ kaja kää-
 nyy Perälän taloon „jätiläisten pumppi“
 nimitetty kivipumppi. Se sijaitsee laak-
 sossa n. s. Luomalan kallioiden välissä
 ja on se nykyään 7,5 x 6,5 m:ä laaja (pitempi
 suunta P-E.) ja 1,5 m:ä korkea. Raunion
 viirellä on isoja kangella liikuteltavia
 kiviä, jotka kaikesta päätään liivät kuu-
 teukaan ole alkuperäisissä asemissaan.
 Kammun yläosassa on suurimmalta osaltaan
 soraa ja -kenties tulevaikutuksesta

1) Kuusaan l. Setijoen alkua.

37 (oyk.)
vapautuneita kivia. Kumpu, jonka
ulkonäkö käy selville valokuvasta 4, oli
vunneollut kekonainen ja „paljon mie-
tä korkeampi.“ Aikoinaan olivat muutamat
ukot sitä onnellistuneet ja kyllin huomau-
neet, että kivikerroksen välissä aina oli
ollut kerros hietta. Tittummi on kum-
musta vedetty kiviä rakennustarpeisiin,
jotenka se nyt on aivan alkuperäisen
muotonsa menettänyt. - Seutu on muuten
hyvin kallioista - mutta irtonaisia kiviä
ei kuulu olevan montakaan.

N. s. „Porvalin pirteistä“ katso sotatai-
noita!

Autorannan kylässä on Lassilan talon
kohdalla joessa hyvin rappeutunut kivi-
pato. Paikalla kerrotaan aikoinaan olleen
myllyn ja olisi pato sen jätteitä.

1)
Kuusaan järvestä lähtevässä on Karjoen
niskassa kokonaista kolme vanhaa, lii-
kuteltavista kivistä tehtyä patoa, jotka
vähäisten välimatkojen päässä kulkevat
poikki joen. Vähän veden aikana ovat ne
näkyvissä veden pinnan yläpuolella. Ni-

tä arvellaan vanhoiksi kalauppyydyksiksi ja olisi niissä ollut aukkopäivät, joissa on viikamertoja pidetty. Jokion paikalla luonnostaan hyvin karista ja niin matalaa, ettei keuhempaa aikana tahdo päästä ~~sieneellä~~ kulkemaan. - Vanhaan aikaan kerrotaan täälläkin olleen myllyno.

Reisjärvellä kerrotaan vanhoja "kauris kuoppia" olevan sydänmaan kaukailla suuret määrät, m. m. näin niitä parisen lintulasta Pitkäjärvelle vievän tien varressa. Toinen niistä oli pyöreäkö, toinen pitkulainen, molemmat n. 3 syltä laajoja, metriin syviä.

Rajakaukaan kivikautiselta löytöpaikalta pari kivenheittoa eteläänpäin on suohon pistävällä niemekkeellä iso, 20 askeelta pitkä ja puolet leveä, 2 m:ä syvä, soikea verrattain jyrkkärinteinen kanta. Peltiä on melkein suon tasalla, vetistä maata, ja kasvaa sakkaa. Lienee luonnollimuodostama tahi kenties pyydyskuoppa. Kanssa nimittää sitä "jätkiläisen laudaksi" ja kertoo "sen" siihen aikansa haudanneen.

1) Levonperältä päin Kalajokeen tulevat
oja.

39
Samalla Rajakankaalla on maanpinnan
joispuolella pyöreitä, korkeintaan 3 syltä
laseja, metrin puolitoista syviä kanto-
ja, paikkakuntalaisten arvelun mukaan
susiknoppia.

Pitäjän kivirauniosta, jotka kaikki o-
vat nähtävästi vanhoja pitkin tiejoja,
kerron asutustarinoiden yhteydessä. -
Skautsin valkien jäännöksistä katso Sota-
toimintoita!

Vanhoja kalanpyydysten jätteitä näy-
tettiin muutamia:

Vanhan puista tehdyn padon jätteitä
on Levonperän kanavassa) n. 10 m:ä alas
päin sillasta, jonka kautta tie kulkee
Vedenpäältä Tiiviniemelle. Vanhan veden
aikaan on siinä näkyvissä goitakuuta mel-
ko paksuja yläpääntään lahoneita seipäi-
tä ja on niitä neljässä ryhmässä joikki-
joen. Vedenpään puoleisella rannalla ni-
itä sitäpäitse näkyy siellä siellä niityssä
kin. Puuaine on vielä verottain sitkeätä ja
päätt on isketty teräsvilla aseilla. Vanhojen
kertonusten mukaan pitäisi siinä olla

40
muka,, Kivikiivillä hakattua pöytä."

Pienen Pikkapuron suussa lähellä kel-
lokankaan taloa Trohkojärven länsirau-
nalla on euren ollut jätteitä vanhoista
katiskoista. Ne olivat olleet aidan ta-
paan pistettyjä näntypuisia liisteitä lüs-
toja, n. 2 m:ä pitkiä ja hyvin mustuvia.
- Paikka on jo nyt niin,,levähtynyt" ja heinitty-
nyt, ettei niitä enää ole näkyvissä. Lähellä
on Haajoen rannalla ollut euren vanha
kala- tahi lintumiesten pirtti (Kts. Asutus-
tärinoita!) - Samanlaisia jätteitä on ollut
myös Pitkäläjärvellä Hämeenlahden Pirtti-
miehen ja Kolkkoniemen välisessä pohjukassa
pienen puron suussa, mutta niistäkään ei ole
enää näkyvissä kuin lahonutta puumuraa
pohjamudassa. Häimäläisillä, joilla Pirtti-
miehellä oli ollut kalopirttiinsä (Kts. Asutus-
tärinoita!), kerrotaan paikalla olleen,, lah-
nanpatoja."

Karsämäen ja Haajaveden rajoilla on run-
saasti eräänlaisia maakuoppia, jotka
runsauteensa ja sijotetun esiintymisalueen-
sa puolesta ansaitsevat jonkun verran tuo-

Kaisaniemi. Kuva 5.

Kaksi "jätiläisten hautaa" Porkka-
lan kylän Tulpon talon suona.
Miehet seisovat haudoissa.

miota. Näisten ⁴ jättiläisten haudoista" ^{mainitsin} 41.
kertomuksestani ^{toissa} ~~kuussa~~ kesäisistä matkoista-
ni, mutta vasta viime kesänä kävin itse
niitä tarkastamassa. Ruusaiten on näitä
Tulpon eli Mäenpään kyntilälön sentaivil-
la Karsämäen kirkolta 13 km:ä Haapa-
vedelle päin. Lähellä ^{mainittua} Haloa olevasta Kan-
gasmäen topasta etelään päin n. 100 m:ä
on näitä hautoja 3 vierekkäin. Niistä
on yhden suunta NE-SW ja on se kapean
tasakaitteen muotoinen 4,5 x 1,5 m:ä laaja,
0,8 - 0,3 m:ä syvä, keskeltä syvä. Ympä-
rillä oli heikosti tuntuva paltetta. Tuoja
metrin leveä pengereita tänään toisesta
samalaisesta haudasta, joka suunaltaan
(NW-SE) on suorassa kulmassa edellisen kanssa
ja jonka pituus on 5 m:ä, leveys kuin ed.
Ympärikkä on paltetta, joka päädyissä on
tuntuvoampi, on jäännes metriä korkea ja 1/2
m:ä leveä. Tämäkin hauta on keskeltä syvä.
(Molemmat haudat näkyvät valokuvassa
5; miehet seisovat niissä). Näistä hau-
doista 5 askelta NW on jälleen lyhempi, 2,5 x 1
m:ä laaja hauta, jonka suunta on NW-SE.

Sitä ympäröi kokonaisuudessaan $\frac{1}{2}$ m:ä ^{42?}
leveä ja neljännesmetriä kokea palte.
Hautojen paikalla on isoja kantoja ja
Kasoa niissä nokkosia ja vattuja. —
N. 100 m:ä S E on samalla kaukana jäl-
leen ryhmässä 3 hautaa, joista kaksi yhden-
suuntaista (I-L), toinen alkaen siinä mitin
toinen loppuun. Toisen pituus on 3, toisen 2
m:ä, leveys $\frac{1}{2}$ m:ä. Palte on päädyissä
suuntuiin. Kolmas hauta, n. 15 askelta
näistä, on pienempi, $\frac{1}{8}$ - 0,50 m:ä laaja,
muuten ed. kaltainen. — Tulpon talos-
ta WSW n. neljännes kilometri näin vielä
neljä samallaista hauta ryhmässä. Kol-
me oli yhden suuntaista E-W, neljännes
suunta itäiv. on P-E. Ne ovat kaikki
n. 3 m:ä pitkiä ja palte on suuntuiin pää-
dyissä. Viimeksimainitussa on päätypalte
laidettu kivistä, jotka ovat tulleet näkyviin,
seu kohdalle sattunut tie kun on kuluttanut
silloisesta maatuopeen pois. — Näitä on harvella
jättiläisten haudoiksi. Lähisessään kerot-
tiin niitä olevan Jalasmaalla, Saarikauksalla,
Kefunmaalla ynnä muualla. Paikoin on

Kaksi hautaa peräkkäin, toinen suurempi
isomman jatkona. Hieta-aholla oli so-
meoa kaivettaessa tällaisen laudan koh-
dalta tullut esille mustaa maata ja tiliä?

Haapaedellä on samallaisia hautoja
n. s. Tika-ahon kaukaalla Kukkurau l.
Mustapään talosta n. 1/2 km:ä länteenpäin.
Tällä on niitä kaksi verekkäin, neijän
askeleen päässä toisistaan. Molempien suunta
on E-L. Toinen on 2, toinen 1 m:ä pitkä, mo-
lemmat n. 1 m:ä leveitä. Kumpaakin ym-
päri matala n. 0,25 m. korkea, päädyissä
lähes 1 m:ä leveä palte; syvyys on n. neljän-
nes metriä. Kuivuneista kaunoista päät-
täen haudoissa kasvavat isoja kivia.
Samallaisia hautoja pitäisi olla muualla-
kin lähistöillä ja kerrottiin "jättiläisten"
niissä asuneen. - Eräällä kaukaalla Viht-
nevan lätkellä näin myös samallaisia.
~~En~~ Muualla tutkimis-alueellani en niitä
havainut. — Samantapaisia paltoren-
naisia maakuoppia mainitsee A. H. Iruksen
Oulun kihlakunnasta (S. My. A. IX S. 116-120)
Näihin verrattavia ovat Kenties myös

1) Ilmoitti ~~että~~ maisteri Matti
Pöyhönen.

44.
ne palttereunaiset, tosin paljoa suurem-
mat, milloin pyöreät, soikeat tahi leveän
suorakaiteen muotoiset, usein kiviin vala-
tut maakuopat, jommoinia E. E. Takala
kuvaan Pietarsaaren kihlakunnan polkipis-
osista (S. My. A. VII s. 185-98). - Kenties ovat
ne jorukkalaisten eräsäsumusten tahi syvi-
majojen jätettä (Vt. alempana).

Ahoinkankaalla Nevalan torpasta Resti-
sen ojan varrella ^{n.} 3-4 km:ä SW, on vanho-
ja raunioita: kivikettä, joissa oli näinkuin
"muurauksen jälkiä". Kangas on Pipsan ne-
van laiteilla, ja rajoittaa sitä toiselta puo-
len muuan mainittu nevan laite, toisel-
ta puolel Pirttineva!)

Lähellä Ainalin kylän Rojolan taloa
on Ryyssän korvessa soikea 3 kyynärsää pit-
kä, toista leveä ja n. kyynärsää syvä kuop-
pa, seunoilla vähin paltetta. Viereellä on
hyvin pieni kiukaan sija. Arveltiin sitä
pataskan keittopaikaksi. - Ojalan saaren
Ahurin talosta länsi-ilmaa varten on
Mannintorman Kallion (l. Kankaan) laidalla
useampia "rooppeja".

Rutakon kaukaalla Ainalinpään talosta⁴⁵
n. klu:n Pireksen Katosniemelle päin pi-
täisi olla lähemmäs useita sortuneita kiu-
kaita ja näitten vieressä "sooppeja." Arvelaan
näitä ison vähen aikuisen pakopihtien sijoi-
si. Mainitulta Katosniemeltä latakkaan
vierään polun varrella on kapealla (aiuo-
astaan n. 15 m:iä leveällä) harjalla kahden
suon välissä ainakin neljä pyöreätä n.
2 m:iä laajaa ja 1/2 m:iä syvää maakuoppaa.

— Jonkun matkaa Ainalinpäästä Pirek-
sen Takalokkoti on myös kahden suon
välisellä kaukaalla useampia maakui-
ta n. 1-3 m. laajuisia, kyyröää taliva-
heuman syviä maakuoppia, toiset pyörei-
tä, toiset soikeita. — Samankaisia oli joita-
kuuta Pinesjärven lounaisrantaella.

Perttulan kaukaalla, jonka raunioista
toissa kesäisessä matkakertomuksessaan Tein
Selkoa, on raunioista vähän eteläänpäin
iso, soikea maakuoppa, 4 x 2,5 m:iä laaja,
(pitempi suunta P-E) ja 1 m:iä syvä. Se on
jo kauttaaltaan vahvan sammalen peitossa
ja kasvaa siinä isoja puuta. Kor-

joukseen ~~siis~~ toissa kesän ^{uuden} kertomukseen
 mainittakoon, että kivet kaikissa kan-
 kaalla olevissa saanioidissa ^{siinä} ovat (maka-
 lakiviä, eivätkä jalaneita. Niistä ei voi
 siis edes osakaan pitää? Kukaan jät-
 teinä, kuten ennen arveli.

Autiokorvessa, josta myöskin jo vämein mai-
 nitsui, ovat saaniot - mutten luku siellä-
 kein on vähintäänkin pari kymmentä - edel-
 liä isompia, isoimmat ovat yli 10 m:ää laa-
 voja ja miehen korkuisia. Kokoonpano
 on samallaan kuin edellisissä. Hyvin tila-
 päisen vaikutuksen nekin tekevät, allen
 milloin pyörivät tahi joutkääntä tahi
 avon epä säännöllisiä muodoltaan. Parai-
 ten papisivat ne pelto tahi kaskisaaniok-
 si. Maanlaatu on paikalla kyllä hedelmä-
 listä, mutta kovin kivistä. Kivilabdu vaan
 kertoi hänen isänsä järkeä siinä laumpu-
 petta. Yrittäneen, mutta oli kyllään tyhjä
 ja kesken jättänyt, kun oli ollut niin ko-
 via kivistä. Peltosaanioksi kausakin niitä
 arveli.

Useampia "peurakuoppia" on kankaalla

Leukalan metsänsuojelija torpan taastusta.
 Ne ovat suunnilleen 5 m² laajoja, kaikkokankaassa melko syviä, mutta hieta-
 kaa-roissa umpeen vyöryneitä. Kuopat
 olivat kuulemma ennen puupöytäseleä
 varustettuja ja päällyys oli peitetty laud-
 la. Varsinkin talvella, kun lunta satoi,
 joutuivat ne helposti huomaamattomiksi,
 pyydystäen hyvästi varsinkin peuroja,
 jotka kulkivat määrättä ja polkuja pitkin
 harjanteita, jotteka kohdalle kuopat
 Savitettiin.

Leukalan torpasta itään päin n. 150 m:ä
 on kankaalla jäännös avoimesta tulisijas-
 ta, joka on muodostettu isoista tasaseinäisistä
 kivistä asettamalla ne „kantiliseen“ avo-
 naisen suorakaiteen muotoon: Ym-
 päriin näkyy vielä rakennuksen pe-
 ruksen lakkoa. Tupa on ollut 6 x 5 m:ä
 laaja, suunnaltaan melk. idästä länteen.
 Tulisija on ollut länsiosan keskikohdalla,
 siitä kuitenkin toistam:ä ulkona, ja on se niin
 maatonut, että kiviin yläsyvät vain ^{ovat näkyvät} ~~ovat~~
 Paikkaa malistaessa oli löytynyt Savipäppö.

Parinoita.

Asutus- y. m. Tärkeitä.

Jättiläiset. Jättiläisiä kerrotaan näillä seuduilla ennen asuneen ja vieläkin asuvan. Ainakin on heitä vielä joskus nähty talii heidän äänensä kuultu nykyaikoinakin. Heitä nimitetään myös "piruiksi" ja "häiksi". Asuntoja pitävät he vuorissa ja kivilouhikoissa. Kylläessäni jättiläistarinoita Lagan Kylästä Nivalassa sain vastaukseksi, ettei niitä siellä ole koskaan asunutkaan, siellä kun on paraastaan lehtomaita, eikä ensinkään luolikoita ja vuoria. (Nivalassa)

Konttipuolen (Tontin) vaari väittää oli kerran nähty jättiläisen matkanaan Pirtti-rannalta Kyösen luolille. Lükkeelle oli se lähtenyt Pülolan navetan lakasta, nostanut siitä katon ilmaan, samoin laudat läheisistä tapulista, ja järven yli mennessään "antoi sellaisen porauksen", että vesi oli haljennut. Jättiläisellä tarkoitetaan tässä tuulipäätä. Vrt. tarinaa Haapavedeltä, missä kerro-

1) Hiukan jätiläisistä kerrottiin Reepäve-
Farmia, josta kuitenkin sain vain pääkohdat
muistini. Merimiehet olivat kerran joutuneet
pimeään paikkaan „kurimukseen“, jonnek-
ka mennessä oli ensin matkattu 6 tuntia alas
päin ja sitten 6 tuntia ylöspäin. Siellä joutu-
vat he jätiläisen käsiin, joka pyysi heiltä vii-
nää, jolla tarkoitti teroaa, ja oli suonut kil-
useampia tyynyrejä ja vakuuttanut kyllä vie-
lä olevan vanhan hyvän makuusa. Oli sitten
kysymys, mistä miehet olivat kotoisin. Haapa-
järveläisiä oli ollut ^{laivamiesten} joukossa ja
kun jätiläinen sen kuuli, saanoi hänkin
olevan saman pitäjän lapsia Hiukan vuo-
ren entisiä asukkaita. Sieltä oli hän lähti-
nyt pois, kun kirkon kellot repesivät kilis-
täinään. — Samantapaiset tarinat ovat
yleisiä maassamme.

49
taar loppalaiseen tuulispäässä kulkevaan (Kts.
matkalltomustani v: ita 1908 s. 57). Hyönsen
luolia pidetään jätiläisten vakinaisina a-
suintijoina. Lähiställä on „pirun kivi“, jonka
alla kolo. Siinä arvellaan olevan Aisään-
Käytävän „pirujen“ asuntoon. — Jätiläisten
pääasuntopaikkoja ovat olleet Hiukan
ja Kuuhingon vuoret Haapajärvellä. Kuu-
hingolla on asunut kuningas, Hiukan kei-
sari, mutta jälkimmäinen on kuitenkin saa-
nut maksaa edelliselle veroa. Näistä tar-
noista on J. V. Castren tehnyt ^{tarkemmin} selkoa kerto-
muksistaan Haapajärven kirkon muinais-
muistoista (Kätkin. s. 125.)
Loppalaiset. Tästä kausasta ei tiedetä pal-
joakaan kertoa. Heitä ei ole kuulemma
näillä mailla enen asunut. Metsälintu-
jen muodossa heitä joskus täne lentää, eikä
heihin pysty tavallinen luoti, ellei pane
suurusta mukaan. Yleensäkin on taikana,
että ellei lintu tahi orava kuole luodista, niin
on „pantava suurusta väleyn“, niin kyllä
silloin tepsii. (Vrt. J. V. Castrenin kertomaa ta-
nissa Sorjalaisesta ja loppalaisesta, Main. Kätkin. s. 19)

Haapajärvi. Valok. 4.

"Jättiläisten uuni" Ylipään kyläs-
sä Luomalan kalivoima.

Valok. N. Europaex.

Maapajärvi (O. l.).

N. s. "jättiläisten uuni" Yli-
järven kylässä Luomalan
kallioilla.

Valok. A. Europaeus heinäkuu 1909.

Tuo kautta koko Suomen yleinen tarina miehestä, joka talti lappalaisesta apua hakemaan, kerrotaan Haapajärvelläkin. Täällä oli muuan tietäjä Haapajärvestä lähtenyt Lappiin, josta oli palannut takaisin kuu parnan lehmänsä lappalaiselle oli luvaanut. Oli kertonut lappalaisen poikansa kanssa neuvotelleen, millä kynnillä hän miehen lähettäisi. Olipaillyt, etteichtisi ajoissa perille, jos painisi hänet teerind matkalle. Poika oli silloin neuvonut painemaan hänet matkaan nopeasti kuin ajatus, ja sitä neuvon oli isa seurannutkin. ^{57.} Vrt matkakehtomuktoiani v: lta 1908 I & 106 ja II.

Nittokylässä Nivalassa kerrottiin keivessä paikoin olevan ihmisen jalan jälkiä. Ne olisivat lappalaisten aikuusia. Keisjärvellä Kalajan kylässä puhuttiin samallaistia, ~~mat~~ ta olisivat ne siellä gätkläisten jälkiä.

Kala- ja lintumiehet. Euvenkun nykyisten asukkaiden etivät asettuivat Kalajo-kiivonken asumaan, tarinoidaan siellä kulkeneen etelästä päin ja meren rannalta kalastajia ja lintumiehiä. Paikoin vielä maatuut kiivonken osoittaa heidän

* Kullaan talon paikalla Katilan
Kylässä on eunen metsäpirttiä pi-
detty ja tervaa paltettu. —

muinaisen pirtin paikan.

51.
Nivalan Konttijuolella on Alatalon pai-
kalla ollut Kalamiesten pirtti, eunenkun
oli yhtään asukasta koko pitäjässä. Mistä
heillä kalassa käytiin, ei enää muisteta.*
Nittokylässä ~~heillä~~ kerrotaan Kalajokis-
ten kulkeneen linnustamassa. Nittansa
oli heillä ollut Nittojan varrella, joka
siten sai nimensä. Konttijuolella olivat
he säilyttäneet konttojeen.

Haapajärven Anttoraanalle sullessaan
olivat ensimmäiset asukkaat löytäneet sieltä
Anttorin talonpaikan, josta kylä sai nimensä.
Milloin ja mistä siinä on ollut asukkaita, ei
tiedetä. — Aholajärven rannalla oli ollut
— eunenkun sihen oli ruvettu taloja perusta-
maan — Kalamiesten pirtti; Kalassa oli paikal-
la Käyty meren ranta-seudulta — Jettijär-
ven rannalla on vanhoja Kalapirtin Sijojä
ollut Anttikankaalla — paikalla on vielä jäljet
lä hyvin maaturut kuivas- ja Tapauksen torpan
luona. Näillä paikoilla kerrotaan Kalastajain
onajailleen, eunenkun pitäjässä oli ainoa-
takaan taloa. — Kuussa järven Tulpon

52

miehessä olivat kalastajat ennen majojaa
pitäneet, sitten asettuneet vakinaisesti jär-
ven rantaan asumaan. — Haapojärven ran-
noilla on vanhoja kalapirtti sijoja allat onnes-
sakin paikoin, m. on. Pykyyn sinterissä n. s.
Pajaharjalla, Paavonlahden rannalla ja Saas-
sa, jonka kautta Reisjärven vesi maantie
kulkee.

Reisjärven Kalojen kylän Pirttilaaden ta-
lon lähellä on Pirtiniemi, missä hämäläi-
llä kerrotaan olleen kalapirttiä. Tässä
kerrotaan Kädenön Kivirannasta. Suon-
takasta pidettiin yhtenä pitäjän vanhin-
mista taloista. Se paikalla on ennen vaki-
naista asutusta kalapirttiä pidetty. — Ha-
joen rannalla lähellä Kellokankaan ta-
loa on ennen ollut vanha kala- tai lentu-
miesten pirtti. Läheisen Pilkkapuron suussa
on vanhoja katiskojen jätteitä (Kts. Kiint.
muinaisj. s.). — Vanhoja pirtti sijoja
mainittiin olevan useampiakin pitäjän
etelä-sopukassa Raateljärven rannoilla.
Ne ovat kuulemma lähes puoleen syleen
korkeuisia, pieneen pirtti kukaan kokoista

ja hyvin saumattuneita kiviakasioita.
Arvelaan hämäläisten muinaisen järven rann-
noilla kalapistejään pitäneen talipakolaisten
ison vihan aikana siellä majoilleen.

-Lokkilan paikalla Kangasjärvi on ennen
käynyt Kalamies Kaapajärveksi ja ovat hant-
kuret sitä Kalalokiksi. Siitä on paikalle
myöhemmin rakennettu talo saanut ni-
mensä. — Pitkäjärven Kalkkonien talosta
itänpäin on Hämeenlahti, jonka rannalla
on Piittiniemi. Siinä on hämäläisillä ka-
lastajilla muinaisallut piittinsä. Jäyceä
on vielä kinkkausija; 3,75 m:ä laaja, 0,75
m:ä korkea, hyvin maaton kivisaunio.

Kivet ovat pienehköjä ja selvästi palaneita.
Kivias sijaitsee korkeintaan 1 m:ä järven pin-
taa korkeammalla aivan lähellä sauta-öy-
räästä. Hämeenlahden jokijukassa olevista
laluunapadon-jäteistä on jo puhuttu kün-
t. muinaisj. yhteydessä. — Halme-l. Etelä-
niemellä järven vastaisella puolella pitäisi
olla kaksi aivan samallaista sauniota, kuin
Piittiniemellä. Arvelaan niitäkin hämäläis-
ten rätämiksi. — Kuten Keusta-Vaasan

1) K. J. Jalkanen, Pohjois-Hämeeen orimaa, asutus ja olo 4.12.

54
aikuisista erämaaluettelosta tiedämme, oli jänväläisillä Reijjärvenä (eli erämaapalsta)

Haapavedellä on Nivalin kylän Rojolan talon niityillä olevassa Kiskelän Saassa vanha kiukaan sija. Arvelaan kalamieheksiin muinoin asuntoa pitäneen.

Varsinaisia asutuspaikkoja. Kalajoki-
varressa kerrotaan yleisesti seuraava asutuspaikka: Kalajoen Venelän nimisessä salossa oli ~~Kalmi~~ mies, joka kesäisin kulkui ansotieta Vääräjokea Reijjärvelle ja sieltä Kalajokea myöten takaisin. Hänellä oli useampia poikia ja heille kullekin kattoi hän ^{matkoillaan} sopivan talonpaikan. Näitä taloja pidetään yleensä Kalajoki-
varressa vanhimpina ja ovat ne Kattelo, Haapajärvenä, Nivala (nyk. Keikkilä) Niivalassa, Juurikoski Yli- ja Haapakoski Alavieskassa. Näihin kuuluu myös Sievimäki Pievistä. Kukin niistä soi nimensä sen mukaan, kuinka isä kuosi näitä talonpaikkoja pojilleen: Ensiksi mainitusta oli hän keronut, että se on

1) Ort. Suome Museo VIII s. 15.

55.
sellaisesta, Katteluksesta (= kanniissa pöi-
kassa katsella), toisesta että se on sellainen
Nivalan rannalla, kalmauksesta, että se on
„juuri kosken rannalla” ja neljännestä, et-
tä siinä on „haapa kosken rannalla”, sekä
viimeksimainitusta että se on „Kaikkein sie-
vin maki koko matkalla.”)

Toisen tarinan mukaan on Ylivieskan
Kusaala ylempänä Kalojokivarresta var-
hin talo. Eräänä päivänä oli talon asu-
ja nähnyt joen tuovaa mukanaan tuori-
ta lastuja; noitunut, että akkunalle
talojaan tekevät ja lähtenyt sitten kat-
seluun, kuka on tullut lähen metsään
laaskaamaan ja oli löytänyt naapa-
riinsa vasta Reisjärven Raisälästä (toisten
tarinain mukaan Haapajärven Jämsäs-
tä tai Katteluksesta, tai Reisjärven Skant-
sista tai Pesolasta.)

Nivalan asuttamisesta kerrottiin yleises-
ti J. V. Castrénin kertoma tarina Niva-
Kaijasta (Kts. J. V. Castrén, main. Käsikirj.
s. 59-60, ort. myös S. Ingman Salon kirkon-
ta 451-52.) - Vanhimpina taloina Nivalan.

Ul. J. R. Aspelin, Korsholman kuina
ja lääni S.

56
Sa mainitaan päitse Nivalaa l. Heikkilää
Nuutti ja Häkkilä Kirkonkylässä, sekä
Kotila ja Konttila. Nittolan kerrotaan
olevan kolmas asunapaikka Nivalassa.
Muuten kerrotaan Nivalan osatoksen
olevan nuorempaa juuta, kuin ylempänä
jokivarressa, varsinkin Reisjärven^{1.5})
muinoin kun mieluummin asetettiin maki.
kukkuloille, jollaisia Nivalassa on ylen
vähän.

Haapajärvellä pidetään Kajalantea (Haapa-
järvi n:o 1) vanhimpänä talona ja olisi asu-
kas siihen tullut Kajalasta. Arvel-
laan talon nimeä eunen alleen Kajalan-
lahti: — Kuusaan loppussa on vanhin talo
ollut Autiorannalla saton paikalla (Kts.
ed. s. 51.). Lähisellä Kajalaisen kan-
kaana on myöskin aikoinaan ollut talo ja
oli siinä^(asukas) ollut Kajalasta. — Jäin-
sän taloon ovat asujat tulleet Hämeen
"Jämsästä". Kalamatkoillaan olivat he
paikalle^{lle} asettaneet. — Haapajärven
kylässä pidetään vanhimpänä talona jo
asken mainittua Kajalantea, vanhojovot

myöskii Kattelus ja Harmaala Ylipäässä.
 Parkkilan kylässä ovat Vanha-talo ja Ala-
 talo vanhimmat. Asukkaat ovat niihin tal-
 leet. Kanjalasta ja ovat olleet Parkkisia
 Sukujaan. - Kuusaanperällä on Tulppo
 vanhin talo (Kts. ed.). Lähimpänä naapu-
 rina oli Karsamäen Venetpalon Laitila. Riit-
 taa oli kuitenkin ollut naapurusten kesken
 ansateista. - Savolaisista alkuperää tietä-
 vät asukkaat Parkkilan ja Kuusaanperän
 seutuilla olevansa ja vielä muutamia kym-
 menä siten oli siellä haastettu puolesta
 Savoaa.

Reisjärvenellä pidetään Kalajan kylän Räsä-
 sälää tai Pesolaa Kangaskylässä van-
 himpana talona. Ensimmäisiä ovat myös
 olleet, Kanthi (Skauts), Luomala, Tuonta-
 Kanen ja Mattola. —]

Jäppilään ovat asukkaat tulleet Savon
 Jäppilästä. Talo oli ollut hyvin varakas
 ja oli siinä m. m. puottimetkin vaske-
 ta - Räsälään arvelaan asukkaiden
 tulleen Savosta Pielavedeltä - Pesolan
 taloon oli sen ensimmäinen asaja tuonut

58.

Sotaretkeltään itselleen akan Kanjalan
maalta. —

Tarinoiden mukaan on siis asutus Kola-
jokivarrella tullut pääasiallisesti kah-
delta taholta: Jokivarsta pitkin joki-
suulta ja maanselän ylitse Kanjalan
maasta ja Savosta. Ennen vakinaista
asutusta on siellä käynyt liinartajia
ja kalastajia sekä jokisuulta etä ete-
lästäpäin Hainesta, jälkimmäiset tahol-
ta kuitenkin vain etupäässä Reisjär-
vellä ja vähin Haapajärvellä Raaska.
Etä lappalaisia täällä olisi asustanut,
sitä ei ole säilynyt ainoatakaan muis-
toa. Täkäläisiä jätkäläistornioita voi-
nee tuskin myöskään pitää viittäk-
kena mihinkään varhaisempaan asutuk-
seen.

Haapaveden Karhukankaalle tahi
metsämies Olli Viitanen Pulkkilosta Vi-
tase-talosta (johonka asukkaat olivat
tulleet Hainheun maalta). Tappoi kar-
hun ja teli sen pesän päälle talonsa.
Siitä on paikka saanut nimensä. Leon

Haapajärvellä oli asiantilaita samoin.
Talon nimeä käytettiin sukunimena, toi-
seta puolen taas käytettiin isännän
koko nimeä talosta, esim. „Erkki Ter-
vakoski, se on vanha talo.“

59.
jo autiona ja nimitetään sitä vanhaksi
paikaksi. — Väitiniemelle oli tullut
ensimmäinen asukas Niemelään, Niemi-
nen sukunimeen. Kotti oli ollut selässä ja
lehmää oli perässään taluttanut; sen oli
sitonut puuhun talon teon ajaksi. Jonkun
ajan jälkeen oli saapunut toinen mies ja
hänen kanssaan oli tullut tappelu maasta.
Tulokas sai väistytäkseen talonsa Oja-
kylään, jonka asutus siten sai alkunsa.
Toisen tarinan mukaan oli Väitiniema-
lla jo asukas ennen Niemiä, mutta olivat
nämä ajaneet hänet pois talustaan.
Mrt. Hannoinen Väitiniemeltä matkakasto-
maksessani (kes. 1908). — Kun paikka oli
saanut asukkaansa, rupesi muuan huo-
lehtimaan, että mikä paikka nimeksi.
Vaan oli toinen vanhempi huomannut, si-
hen, että „aoppas vaiti!“ Paikasta tuli näin
Väitiniemi. — Säynjämien asukkaail-
la on vanhana sukunimeä Ollanketo.
Nykyään ovat kuitenkin vanhat „kälkit“,
Kater Viitanen (Ollanketo) ja Niemi, jää-
neet käytännöstä pois ja niiden sijaan

Käytetään talon tahi varsinkin Kylan⁶⁰²
nimias. Wäitiniemi on esim. yleinen suku-
nimi;) — Vanhan ajan muistoista Piis-
nesjärven rantamalla on jo seutty seikoa
kiint. muinaisjäännösten yhteydessä.
Sillä kerrotaan Hyösein kaarossa muu-
noin alleen asukkaana. Häntä oli "veden
emännän mies" tullut hakemaan autta-
maansa vaimoansa synnytyksissä. Siellä
hietatieta oli kuljettu järveen. Sieltä
lähtessä oli autanut poidan paikaksi,
mutta oli kieltänyt kestonesta kenellekään,
mistä se oli saanut. Kun taltoi poh-
distaa se, niin pit: muotoi pääää van-
piuskata. Emäntä oli tietysti kulta ru-
venut tikkamaa, mistä mies oli
poidan saanut. Kauan oli mies pitänyt
seu tietonaan, mutta oli viimein ilmaix
Aut Aselaisuuden. Paita oli kulta selloin
hajonnut. Hyösein oli kestonut "veden
emännän miehen" vielä länelle puhelleen;
"Kun ne moitti, kun ei saa kaloja, ja voi-
tuvat. Mutta eihän mitä oo mulla antaa.
Kun menee itse 12 lestiä vuodelta." — Hyö-

sen kaarolta oli asukas muuttanut Kle-
 mettiin, jota ennen kutsuttiin myös Hyvä-
 riseksi. — Pirnejoen ovat jo ai-
 ja ennen vakinaista asutusta Kalamie-
 het tunteneet. Kaloja ovat he pyytäneet
 siellä puu-l. valpamerroilla ja koivuis-
 ta tehdyllä nuotalla. Viimeksimainin-
 tehtiin siten, että tehtiin useampia paria
 parin Aylan pituisia koivuja ja sidot-
 tiin parittain latvoistaan yhteen. Kolme
 neljä tällaista paria yhdistettiin nuotalla
 si ja apaja veittiin arvatekii kahta-
 malla. Muuan Pirneksen nykyisistä asuk-
 kaita oli tällaista nuotta koetellut.

Pohjanmaas vanhimpia ja vaukimpia
 taloja luettelevasta runosta kuuluu Haa-
 pavedellä seuraavat säkeet:

- Pyykönen Tyhäjoella
- Laitinen Pajulahella
- Pinolehto Pukkilassa
- Orvainen Oulun Saussa
- Tinatolki Torniossa
- Hyrkäs Hyrynsalmessa.

Sotatarinoita.

Nivala: Pakolan talon paikalla on ison vihan aikana ollut pakopiikki. Rapparit (3) kuuluvat siinä asuntoa pitäneen. — Ryssiä oli tapettu isompi joukko Sarganojan ja Aholan välitaipaleella "ja ne ryssät olivat niinkuin rapparit". Malilassa oli myöskin tuhokautettu saouun joukko ryssiä. Tämän kesto tarkemmin J. V. Castrén kts. main. käsikirj. s. 73-74. Tavaransa avulla heidän kätkenneen Maliperän Pohjansaareen, teillä keui si ollut yhtäin rahaa, kun heidät Malilan Alataloon tapettiin. Kuuluisa Sarkari ison vihan aikana oli Sargan Mikko, joka tappoi joukottain venäläisiä lyömään vain kankalla päähän. Kovin sitkeä mies oli myös hänen isänsä, eivätkä ryssät saaneet häntä millään kuolemaan. Koettiin häntä saouun piikkiin tuhokautta, vaan olivatkin koettaneet alkikupoa. Olivat mennekin

1) Haapavedellä kerrottiin tanna minulle seuraavasti: Ison vihan aikana oli yhdessä talossa ollut kolme "viisosta" akkaa. Kun rypivät tulivat taloon, ottivat he heitä ja sanoivat että mikäikähan ne on tästä meureet ne kielaat akat. Yksi ~~ista~~ oli ollut silloin alla pakosalla ja sieltä sanonut: "En oo kielas eukä mielas, vaan sanon asian arvolleen." Hänäntina Kuopassa ja minä itse "ääkä" silloin alla." - Samentapaänen tanna kerrotaan muuallakin, esim. Kemijoen ja Simassa. S. My. A. XIV ss. 285, 288.

tukkinet, vaan eivät tukkinetkaan muuta kuin romua. Ukko oli silloin selvellut, että, eiköhän ole parempi keittää kuin paistaa", vaan rypivät olivat taas huomaaneet tervaskantoa keittäisensä. — Konttilasta alttiin Kuusaan Keski-sessä pakosalla. Sieltä olivat lapset vihan laputtra palaaneet Kotiseudulle. - Konttilassa oli muori kotona vihan aikana ja meni kellariin (s. o. lattian alle) pakosalle, kun rypä tuli taloon. Olivat pakelleet keskenään, että tässä talossa oli kielasmaoi. Muori ei malttanut olla kellarista sanomatta: "en oo kielas eukä mielas, vaan puhun itse puolestani." Rypät kun Länet saivat käsinsä, panivat kaatu ~~Askeen~~ heille ruokaa laittamaan.) — Nittokylästä alttiin ison vihan aikana pakosalla nitymä Lamposen alla. Paikalla on ainakin yksi kiukaan sija. — Nittokylän seutuvilla on Kirkkokangas, johon kuuluu vihan aikana pappi tapetun. Haapajärvi. Vanhojen pakopistinsijoja: "porvalin pistin kiukaita" on

1) Mikäli huomasi, ei vauhan ja ison vihan välillä taaskaan seudä eroitusta.

2) Koirankuontalaisia arvellaan tyväväinuisiksi koiriksi. Heitä eksyttääkseen tuli haoupiuha vetää jälkeensä.

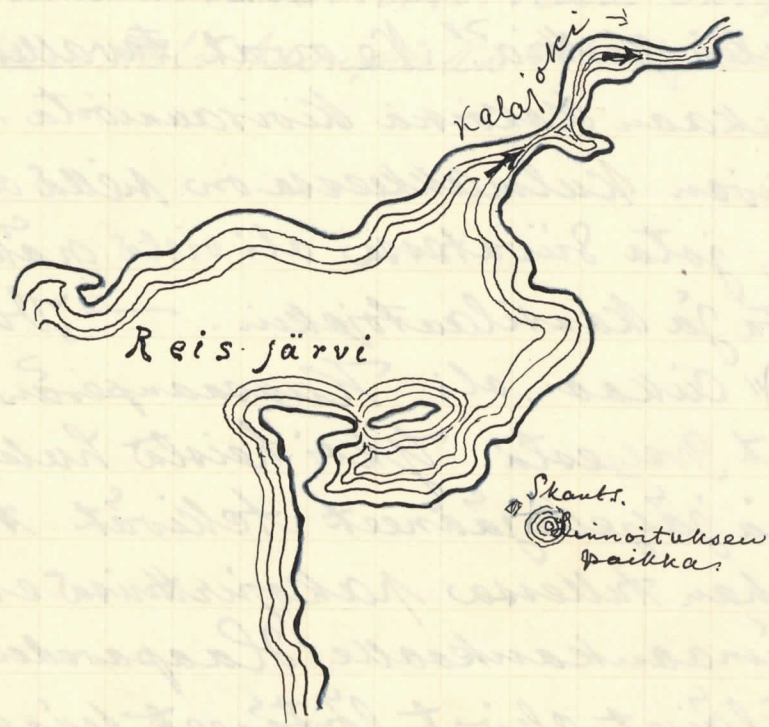
64.
Lomeron maella. Raabeen porvariin kerrotaan siellä ison vihan aikaa majailleen. — Kuusaanperän ja Nurmijärven välillä on Lutikon vuoren rinassa kaksi „porvari pisttiä”. Ne ovat tavallisen saunankeikkaan kokoina koiranmuotoa. Tolkaisen kiven kulmuksesta on sellä ollut kairo, jota sivutessa oli vielä näkynyt puutetta ja karsilautojaakin. — „Vauhan vihan” aikana oli Kuusaanperän Tulpossa ollut joutesta. Yksi heistä hukkuiko-keen ja jäyelle jääneet tekivät tyssän maahan tullessa pakojurttuisa eräänne tydänmaankankaalle Haapaveden rajoilla. Venäläiset olivat löytäneet heine tieu koirankuontalaisten²) avulla (toisten mukaan oli joku heidät ohjannut seine) ja surmaanneet siihen jokainoon. Sen jälkeen on kangasta nimittetty Muhi-kankaaksi. Kivä^{-rauni} on vielä kankaalla jäljellä ja pistin sijalla kasvaa jo isoja 8-tuumaisia koiria — Suomen sodassa oli paikakkuntalaisia ollut „rauspotui kuljettajina”.

Reisjärvi. Pitäjän sotamuistoista

Kartta III.

Skantsin asema.

1:20000.

63.
 on huomattavin vanhan linnoituksen jää-
 nös Skantsin (kirjoissa Skants) talon luo-
 na Reisjärven itäpuolella lähellä Ka-
 lajoen niska. Linnoituksen asema
 selviää oheen liitetystä kartan aihel-
 masta (Kartta III). Kansan muistissa on
 säilynyt hämäräs tietoja, että paikalla
 on ollut joskus sotamiesten asuintoja, tais-
 telutarnerakia jotakin m. s. Toisten mu-
 kaan on taas Skantsi ollut Reisjärven eu-
 siinäkä taloja ja olisi siinä asunut ryp-
 siä. Toisen talo oli ollut Kangaskylän Pes-
 lassa ja näistä kertoo Aitten tuo tavalli-
 nen lastujuttu. - Talon vieressä kaukaan
 laidassa on tosiaankin joidakin hietä-
 kumpurita ja syvennyksiä, jotka tosin
 ovat niin epäselviä, ettei niistä voi päätellä
 mitään linnoituksen muodosta, mutta ilmai-
 levat ne kenties kuitenkin sen muinaisen
 paikan. Kalmissakin kolon on maako-
 ho, eikä muinaisen vallin jätettä. Tois-
 näistä on 9 askelta pitkä, länsipäästä m.
 3 askelta leveä ja 1m:ä korkea, muualta
 vähäisempi. Näitten "vallinpätkien" munte-

reen puolella on pari kaivon paikkaa sekä
muutamia maatareita uuninsijojä. Muuta
jätteitä en voinut huomata. — Skauttipar-
kelta on löydetty tykin laitetin osa (H. m.
l. 2477:101). Kivela'n vanha isäntä muisti
siltä vielä löytynen rautaiset jousenrat-
taat.

~~Kantien tältä Skauttiparkesta löydetty~~
~~vanat~~ Kantien tältä liunoituksesta on Cysy-
myx Karlaborgiin vapaaherakunnan vars.
Synskäräjillä saavaan kesken lokak. 4 & 5.
päivänä 1671. Sen pöytäkirjoissa luetaan
näet seuraavaa): Oikeuden eteen saapui Grols
Launnpolka Leppä Reisjärveltä ("Reisjärvi")
ja ilmoitti, että hän liunoituksesta ("Scantz"),
joka 17 vuotta sitten rakennettiin hänen ta-
^{ja joka korkeasta sijalta on määrännyt sille paikalle}
lonsa lähistolle, kärsii huuta vahinkoa, kos-
kapa sen kautta hänen humalistonsa on hävel-
tä meunytta. Mainitti liunoitus ^{esti} ~~esti~~ onyöskün
virtsa, joka muenoi guoksi hänen pelloilleen
ja mätyilleen. Se oli nyt onyöskün rappen-
tunut, niin, että siltä aika-ajoin yksti ja toinen
hissi putoo. Hän pelkäsi siksi, että se saattoi
aikansaadu vahinkoa hänen lapsilleen ja kar-

1) Skantsista Kts.

Salmenius, Beskr. öfver Calajoki sockn.
v: 1754 s. 52.

Tuneld-Portman, Geographi s. 365.

Mathesius, Suomi 1843 s. 152.

J. R. Aspelin, Wetelin seurak. vanhan ajan
muistot; Waasan Sanomat v. 1879 n:o 2, 5 ja 7.

S. My. A. XVII s. 256-57.

[J. R. Aspelin, Korsholman linnaja kääni
s. 64.]

J. V. Castron, Muinaismuistot ja Kaopojän.
Kehlak. käsikirj. S. My. ark. s. 65-70.

S. My. A. XII s. 188. muist. 1.

67.
jälle, jonka oli tapana oleksella sen läheisyy-
dessä (stä därendan) ja avoi siksi, „että hän
saisi purkaa mainitut vallit.“ Päälyemies (kaup-
mannen) Hans Burgmeister ja lautakunta fo-
disti (bekände) nähneussä tämän ja Grelnia
neuvattiin esittämään pyyntönsä korkealle eri-
vallalle, joka oli siinä määränyt mainittun
linnoituksen ja jolla myös on valta kello val-
lita ja määrätä.”

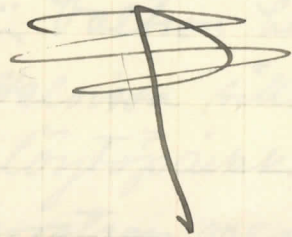
Jos tässä mainittu linnoitus todella for-
koittaa Skantsia, kuten on syytä luulla,
olisi linnoitus rakennettu vuonna 1654
ja kaikesta päättäen ollut hyvin mitätön
ja tilapäinen laadultaan.) Kansan muisti-
tiedolla, että ryssät olisivat siinä ^{na apustareet} ~~linnoituksen~~
teoneet, si närtä olevan väkintäkään peräs.
Seuraavan Skantsiin liittyvän sotatarinan
kuulin Reijonella: Venäläiset olivat en-
sin asettuneet Hylkilän paikalle, mutta
hyljänneet sen kelvottomana ja sitä siirty-
neet Kantin paikalle, missä taistelu suo-
malaisien kanssa alkoi. Sieltä olivat suoma-
laiset väkivallassa peräytyneet Sikkian pai-
kalle, mutta uhaaneet, että Sikkian pitää

1) Merkittävää on, että ^{myöskin} Salmeniuksen tiedon-
annosta päätään Reisjärvellä on ~~myöskin~~
ollut kaksi linnoitusta, vaikka hän on-
seekin toista niistä luonnontyäksi. Toinen
sijaitti „Reisjärven kankaalla“, 3 ja 1/4 pnt:in
matkan päässä Sievin kappelista. Tätä pitää
Salmenius luonnontyönä, mutta huo-
mauttaa, että se „muistuttaa suuresti tahallaan pi-
kan varustukseksi tehtyä työtä.“ Tähän liittyy myös
tuo tarina Meralfista ja Jochem v. Joista, jonka kerto-
muksen S. onnelliselle olemaan samaa laatua kuin Hi-
den linnoitus. — Toinen linnoitus on Hämeeseen
menevän tien varrella ja rakennettu v. 1565 (?) venä-
läisiä vastaan. Chr. Salmenius, main. teos s. 52.

68.
ensimmäisen tästä lähtien. Siitä on paikka
saanut nimensä. Viimein oli kuitenkin
peräytytty, mutta taistelua oli paasittu Pa-
siaisen kankaalla Sievin menevän tien var-
rella. Pesolan luona olivat haavoitetut pes-
seet haavojaan ja Karjalan luona oli jäl-
leen Karjalan taisteltu. Tästä olivat taisteli-
jat jatkaneet matkaansa Sievin puolelle, mis-
tä yhä jonkko paikannimiä muka kertoisi
heidän vaiheistaan. (Vrt. J. O. Carstrenin ker-
tomaan tarinaa, main. Käsikirj. s. 66-68.) —
Hietalan talon mäessä kirkonkylässä muiste-
levat paikkakuntalaiset hämähästi: „ollee
myöskin muinoin linnoituksen“.

Kanthissa asui ison vihan aikana Kanthin
Esko, joka milloin milläkin lailla petkutti ryss-
sää. Yksityiskokouksia tarinoita ei hänestä
kuitenkaan ole säilynyt. Siltikään oli samoin
aikoihin asunut vanha ukko, joka ryssän tul-
lessa kätkeytyi väineen heinälatoon. Kun
ryssät olivat kehänneen kopistelleet latoa,
oli hän hädissään sokassut: „Kuk' se on?
Kanthin Esko? Tul' syönään lihkaa leipää!“
Ryssät olivatkin tulleet ja syöneet ukon lihat.

69
ja leivät. — Kõrpa? taloon alison vihan
aikana tapettu twallinen rypäs. Olivat val-
launeet forsein talon twista, jossa sattui ole-
maan alospäin aukeava ovi. Sen nyt reis-
järveläiset pönkittivät kuumi ja paniivat
tulen nurkkiin. Muuan rypsä oli akkuna-
luukusta ajentanut rahapussiaan, mutta
pelastettiin rahakukaro palolta lyämällä
hänen kätensä poikki. — Luomperällä oli
reisyjärveläisillä ison vihan aikana pako-
pirtti. Se oli tilori levollinen paikka, jonka
johdosta se kuuluu nimensäkin saaneen. —
Luomalan talosta oli ison vihan aikaan väki
pakosalla sydämaassa. Muuan sairashoi-
tajineen oli kuitenkin jäänyt kati.
Ryssät alivat tudeet taloon, eteen joka nur-
kan niiden kaisen mienkä saivat käsinsä, oli-
vatpa kovakouraisesti käänsheet sairasta-
kin, ikäänkuin etsien jotakin sen alta.

Narratiivoina.

Nivala: Pakolan talon luona on maassa aarre kätkeynä arkussa. Juhannusjona kuuluu saava nousevan paikalta. Kerran oli meuran mies nähnytkin arkuun ja oli siinä ollut oikein paljon avaruusiakin. Hän oli mennyt muille ilmoittamaan nähtänsä. Olsi kuitenkin saanutkin aarteeseen, jos olisi yksin mennyt sitä ottamaan. — Sanjon kylän Kalnikangas nimisestä paikasta löysi Torpan poika Leonard Antinpoika Mustakangas v. 1892 karjapalulta lähellä Asta joukon hopeaseitela, nim. kauniin, hienokkaan hopealammun 1600-luvun työtä (kuvatuna F. M. III n. 36 ja 40), rivaalisen mukien, pikarin sekä 9 lusikkaa, joista osa n. s. kuiseja. Löytö lunastettiin Valtion hist. museon kokonaisuuden, jonka luettelossa sille on n:o 2792: 1-12. Lähellä löytöpaikkaa pitäisi olla uunin- ja kerrataan merenseläläisten siinä ison vihan aikana pakopirttiä pitäneen.

71.
Tornissa onkin kenties perää. Si näytä ko-
vinkaan todennäköisesti, että itse Mialan Auk-
-kaila olisi ollut Tallusman sellaisia kalleuk-
sia. Tästä aarteesta kuului seuranavan,
tietysti myöhemmin sepitetyn, mutta yleensä
puheenalaisia tarinoita selvittävä juFun:
„Kun aarretta kätkehtiin, oli pari ja ko-
kenat, että seitsemän lapsen päästä (pitää
tuoda luvaksi) enenkuin aarteen saa.

Vaan oli Tornin mennyt pensaitkoon piiloon
kuuntelemaan, minkälaisen uhriuse paanee,
ja sieltä hokenut, että seitsemän Seipään
päästä. Kätkejäkin oli vimein kyllänty-
nyt ja kilyäissut, että olkoon sitten seitse-
män Seipään päästä. Löyläjän kerrotaan vie-
neen paikalle nuo seitsemän Seipään päästä
ja sitten saanut^{en} aarteen pois. Vaan vastaan
oli sanonut paaneen ja hautoneen niin-
kuin maan alle vaipua!

Reisijeni. Aarteita kerrotaan olevan u-
seamissa Kalajan saarissa, esim. Kok-
konissa, Tenavassa (Kolmilaitaveneen tain-
nänsä rahaa) ja Petäjämienessä. Nidenon
nähty sinisellä hekillä palavan niinkuin

72.
viinavalkeeseen") ja kuultu romisevan. Veen-
pään mummoille oli unissa neuvottu onnua
aarepaikka. Siinä olisi hänen pitänyt
mennä "ilkeialastona" "perämelasissa"
(= selin meloen) eikä saanut peljätä väkka-
mitä sattuisi. Niin häisi hän rahaa koko
ikäkseen. Mummo ei ollut kuitenkaan his-
venyt lähtä.

Haapaveden Askon lähteen, Toisen tarinan
mukaan kirkkorantaan ovat kirkonkedot
kuulemma upotetut. Ne saapise, joka
suvikunta varsalla yksioista jätin myöten
oaa järven poikki. — Mieluskylässä on kar-
lakujan varreua keskellä kylää iso "aarni-
pöytä". Siinä olisi nähty oksat täynnä kulta-
ja hopea-astioita. Eräs mies oli kerran lyö-
nyt puuhun ja saanut "kynhilästäkään"
— Kauhunkaasa Rumpakallioa oi-
meioin aare: rahaleili ison kiven alla
lomassa. Muuan mies oli käynyt sen ka-
kemassa ja pitänyt sitä yön seudun vihen
pesässä. Sen johdosta oi hän tullut nilkuksi.
Häntä muistuttavat kylässä vielä Nilken
pelto ja Nilken polku nimiset paikat.

1) K. G. Leinberg, Finland territoriala för-
samlingen s. 147.

2.) Main. t.

Kirkollisia muistojia.

Kalajoen pitäjät kuuluivat al-
kuun kaikki Kalajoen pitäjään, joka
eritettiin Salosta jo v. 1525, mutta vasta
v. 1543 sai ^(kirkkoherran) oman pappin)

Nivala, enen Pödisjärvi, sai kirkon
v. 1682, ja palveli sitä aluksi Kalajoen emä-
kirkon, myöhemmin Haapajärven pappisto-
vuoteen 1782, jolloinka saatiin oma pappi.
V. 1838 tuli Nivala Haapajärven kap-
peliksi, v. 1868 omaksi seurakunnaksi.
Tänään mukaan oli pitäjässä suoksi
rukoushuone, "niinkuin tupasen" Matti-
lauanteella (Mantilan talon luona Kirkon-
kylässä). Sen jälkeen rakennettiin kirkko
keskelle nyk. kirkkomaata, Nyk. kirkko,
joka oli siis vähintäinkin kalmas, on pui-
nen ristikiirkko, rakennettu v. 1803 ja
nostettu v. 1873. Kirkonkelloista on Tornin
vuodelta 1761, Tornin 1878. — Vanhat kirkon-
kellot ovat tänään mukaan maassa
Savisaarella Ajalon luona kirkolta Väli-
Kylään päin virstan verran. Näiden on

1) K. G. Leinberg, main v. s. 198.

78.
kuulta joskus laivankein. Vanhemmat pa-
perit arkistossa ovat v. lta 1724. — Tämän
mukaan si allut kuin 30 taloa kaho-
pita jässä, ensimmäinen pappi Kun tuli
Niivalaan.

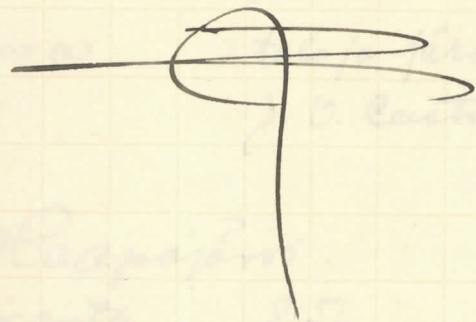
Haapajärvi, aluksi Haapala, sai
kirkon v. 1653, oman papin 1693, ja mudos-
Fetlin pastoraatiksi v. 1838.) Pitäjän
kirkon kerrotaan ennen sijainneen nykyi-
sestä jonkun verran luoteeseen N. S. Ronkan-
lan kaukaalla, mistä se rautatörmän mu-
kana olisi vyörynyt järveen. Siihen oli-
sivat kirkonkellotkin uponneet. Paikalta
Kaukaalla kerrotaan vielä myöhemmin
olleen näkyvissä useampia maakuop-
pia, joita arveltiin vauraan hautaamaan
jätteiksi. Paikalla käydessäni en voinut
muuta huomata, kuin muutamia osittain
maunpeen vyöryneitä perunakuoppia. —
Nyk. kirkko on puinen ristikkirikko, raken-
nettu v. 1802 ja korjattu v. 1880. — Kirkon
kelloista on vanhempi ostettu vuonna 1781.
Kalustossa on säilynyt iräs kava vuodelta
1747. Kirkon arkistossa ovat vanhimmat

J. K. G. Leijberg, Handlingar, rörande
finska kyrkan och prästerskapet s. 292.

paperit vuodelta 1734.

75.

Reisjärven oli kirkkonsa jo 1640-
luvulla, Ainaaki vuonna 1647.) Pitäjän
apulainen sijoitettiin siuna v. 1782, v. 1826
tehtiin siitä kappeliseurakunta, joka v.
1838 tuli Haapajärven alaiseksi, ~~ja~~ ja
v. 1868 oma pastoraatti. - Vanhimman
kirkon pitäjässä kerrotaan olleen suoraa
puunkirkon ja olisi se sijainnut nykyisen
tupulin länsipuolella. Nykyinen puinen
ristikirkko on rakennettu v. 1820. Kel-
loista on vanhempi vuodelta 1773, jonka aikui-
nen tupuli ja edellinenkin kirkko lienevät.
- Kirkonkirjat alkavat vuodelta 1733.

Muutamia paikannimiä mihin
liittyväse toimonees.

Nivala.

- Aiuasoja, - saari, joki ja taloja Järvikylässä.
 Aitto-oja Kts. s. 51.
 Kirkkokangas. Aittokylän ja Konttilan välimäällä. Si-
 hen olisi vihan aikana pappi tapettu.
 Konttipuoli s. 51.
 Nivala. s. 55. vrt. J. V. Castrén, main. Käsikirj.
 s. 59-60.
 Padiuki l. Pajunki. Kts. J. V. Castrén, main. Käsikirj. s. 57.
 Pakola s. 62.
 Pielisjärvi. J. V. Castrén, main. Käsikirj. s. 60-61.
 Vuunuroa taloja järvi Sievin rajoilla.
 Ypyä J. V. Castrén s. 56.

Haapojärvi.

- Autorianta s. 51.
 Haakka - järvi ja kylä Haapojärven lansi-
 puolella. Nimi on ollut kuulunnua
 ennen ruotsalaisten, ehkä Haga.
 Henkua. Vuori Nuottijoen varressa. Kuuluisa

Jämsä

s. 56.

Kainuunmaa

talo Huottijokivarressa Sydänmaassa.
 „Se sai nimensä Hiltä, kun se tehtiin niin
 kausi Sydänmaahan ja vielä siläkin elä-
 mä tehtiin talo, nautti se jo Korhunieloksi.“

Kanjalahti

s. 56.

Kattelus

s. 55.

Kuuhiko

Tuori Niolan rajoilla, kuuluu jättiläis-
 ten asentopaikka.

Kypäskoski

Koski Kalajoessa Haapojärvellä.

Lohijoki

päin

s. 64.

Mushikangas

s. 64.

Oksavaranta

Kylä Kuusaanjokivarressa.

Piippo

talo Haapojärven lausipuolella,
 saanut nimensä kuulemma multa-
 masta maanmittari Pponiuksesta, joka
 tina aikoinaan on asunut (!)

Settijärvi

Järvi Kuusaanjokivarressa.

Tytärniemi

talo Kalajoen kylässä. Lähellä
 on Samanniminen niemi, johonka muuan
 „vaimonpuoleinen riittymies“ oli tytön
 tehnyt.

Reisjärvi.

Hylkila s. 67
 Heineenlahti s. 40, 53.
 Jukasaari, Saari Kalajanjärvessä.
 Järpila s. 57.
 Kaununluoto, Kalajanjärven luotoja; Säsen on
 tapettu Kauni nimenen mies.

Kattila-Kelppajärvi

"Kantti" ss. 57, 65.
 "Kanjula" s. 68.

Kattila-Kelppajärvi. Järvi pitäjässä.
 Kellokangas. Talo Keskikylästä. Ympärikka
 on ollut ennen korpinaita, jossa
 elukoita on käytetty laittamalla.
 Maänitulla kaukaalla ovat oütä?
 hakiesoa kuunnelleet kelloja ääntä.

Kiljajärvi. Järvi Reisjärvessä.
 Kakkari, Saari Kalajanjärvessä.
 Koivajärvi. Saanut nimensä kolojen kor kala-
 levonperä köyhydestään.
 Lakkila s. 53.

Rauravuori. Pitäjän korkein vuori; jättiläis-
 ten olopaikojia Kts. J. O. Castrén,
 main. Käsikirj. s. 11-12.

Parsiamies s. 68.

- Pesola s. 68.
- Pirttiniemi s. 52, 53.
- Sitkia' s. 67.

Skauts, kts. "Kantti".

Tevana l. Tenava. Saari Kalajanjärvessä.

Tästä tarkoitetaan Chr. Lalmenius
Beskr. öfver Calajoki s. 23.

Haapavesi.

Karhukangas kts. s. 58.

Nilkumpelto ja -polku s. 72.

Muolikaarto, Hietaharju Karhukangasalla. ^(Siinä?) ~~Pöytä~~
on ollut ennen Aoidenpailka ja on sieltä
löydetty gölejon muolia.

Pirttineva s. 44.

Wäitiniemi s. 59.

Lausepöytä on Haapavedellä ja Nivalassa:
"Ahne kuin viron susi."

81.
kuukausina, ja silloin välttämättä yläkaut-
ta, ei kuitenkaan ensimmäisenä tahi toisena
päivänä kuun synnytyä, vaan vasta
lähinnä seuraavana.

Perustusta laskiessa on u. s. kanava vasta
viime vuosina tullut käyttöön. Kivjal-
ka telittiin paperista luonnontivistä umpi-
naiseksi. Lattian alustaan valvotaan kella-
ri pottujen säilyttämisestä varten ja sinne
laskeutuu tavallisesti tuossa olosta au-
kosta.

Rakennus alvetaan vintin-kaudella, kuten
paikkakunnalla Sauolassa, "hullaille" (Niva-
lassa, "hulaille", "hullingar?") Lammassalvian
on tullut yleisemmin käyttöön vasta ny-
kypäivinä. Koivankaulaa käytetään laddi-
sa, kellareissa ja metsäpieteissa. Sulkanak-
kia näkee joskus vanhoissa ciitoissa. Talon
leveys on 4-5 sylvä ja "paremmissa mu-
tingeissa" on kivijalan ja "västään" väl.
9 kynärää. — Omistuksen muodon poh-
jalaisille rakennuksille antavat u. s.
"västaispelkat" (pelekat, "byekkar"), jotka syn-
tyvät siten, että kaksi päättyneitä lähinnä

rästästä jätetään jonkun verran muun
 nurkan yli ja salout niihin takataan
 hieman muuta ulomma (katso kuva 2).
 Näin tulevat tiuseinät yläosaan tun-
 tuvasti ulospäin kaostaviksi. "Rästä-
 jalkat" ovat kuulemma harkittut
 esitupäädssä Suojamaan seinää joteelta
 ja kannattamaan räys täitä. Tavallisesti
 kiinnitetään mille jalkaksi päätyräys-
 täiden alle kiiret ja maalataan ne valkoi-
 si, jotenka ne tulevat hyvin koristavasti
 viikkuttamaan rakennuksen ulkonäköön.
 (Kuva 1!). Mitä käytetään, päitse asuira-
 kennuksissa, aitoissa, luhdissa ja tallisaken-
 nuksissa.

Eri vesikattolajeista on tuohikatto vielä
 yleiseen käytännössä ^{vars.} alkohuone; mutta
 myöskin asuinrakennuksissa. Tuohien
 päinoina käytetään malkoja ja niiden
 päällä vielä joskus erilaisia laitoksia.
 (Kuvat 4 & 5.). Päsekatto on nyk. yleisin-
 min käytännössä. Muista vesikatoista vai-
 mittaakoon: lautakatto, kourukatto, jaunu-
 katto ja alkikatto. - Lämminkatto on ylei-

84

ovat tavallisesti maalattu^{ina} ja usein on niissä
tumma^{mpa} (tumman värillä) pohjaa Korean
värsiä^(muutama) kiertoaiheita. Toisinaan ovat peilit
myös veistoksilla koristettuja.

Euren ali talossa 2 huonetta ja ovet
johtivat niihin omitter välisestä Solasta. Nyk.
on KeiTeu^{kin} sola rakennettu uunpeew: sen
etualalla on välikatoton porstua, perällä kyök-
ki tahi maitokamari. Toisen huone on nyk.
puolueaikaisesti sisustettu kamareiksi. —

Eteisenä on joko avoin neliskulmainen hirsike-
hä tahi umpinainen „veranto“. Katto on vii-
meksin. Usein miten n. s. pulpettikatto.

(Tarkemman selonteon rakennuksista jätän
Pohjois-Pohjalaisen osakunnan Kotiseutututkimus-
arkistoon).

Seloitetyksiä valokuvain.

Kuva 1. Talonpoikaistalo Kaapare-
della. Huomattakoon „rästäspelkat“ ja pi-
ret ornameentti-ikkunat päädyissä.

Kuva 2. Vanha asuinrakennus Salosista
Pihingin kylästä (Mäntylä). Arveltiin olevan
n. sadan vuoden vanha. Huomattakoon „räs-
täspelkat“, tuohikatto, kivijalka ja savatto-

Kuva 1. Kuva 1. Haapavesi.

Talonpoikaistalo Haapavedellä.

Kuva 2. Salonien.

muu isot Seinäkivet. Kuten kuvasta näkyy, muodostavat päärakennukset nelikulmion. Pihan perällä näkyy palanen kaksikerroksista puotiirakennusta.

Kuva 3. Kuri, Sornin talon vanhassa Juvassa Haapavedellä. Yläosa si ole erittäin tyyppillinen Keski-Pohjanmaan muneille. Piirtänyt Ylioppilas Väinö Pöyhönen.

Kuva 4. Mökki Salosista. Huomattakoon tuohikatto "satuloinen"; mökkiin taakse liitetty lato sekä ennen kaikkea mökkiin sivun kivistä rakennettu läävä. Pieniä kiviänoettoja näkee Salosissa hyvin usein. Seiniä niissä ovat, kuten kuvastussakin, rakennetut luonnonkivistä ilman kaakkilcaattia tai ^{muuta} taidainetta siten, että laadtaan kaksi muuria viivanakkain ja niiden väli täytetään siltten sora- ja savimaalla, hiedalla ja pikkukivillä. Samalla on eikseen olevia kiviänoettoja näin myös Paavolassa. Kts. seuraava kuva!

Kuva 5. Ulkokuonerakennus Salon pitäjän Karvosen torpassa, rakennettu n. 20 vuotta sitten. Alhaalla on oikealla läävä, seinät tehdyt, kuten edellisessä; ilman ~~mitään~~ laa.

Kuva 4. Näkki Salosista
läävineen.

Kuva 5. Ulkokuonerakennus Salosten
pitäjän Karosen torpessa.

Koseinää Aisä puolella. Lattea on jonkun verran
 maanpintaa alempana. — Oikealla on alaker-
 vassa sauna, jossa siinäkin on seinien alem-
 pi osa puoliväliä korkeammalla kivistä.
 Yläkerta on laato. Vesikatto on tukikatto, sau-
 nan kohdalla lautakatto.

Kuva H.6. Tällis rakennus Haapajärven
 Kiskenkylän? Högén talossa. Huomattakom
 „kolvikatto“ (jommoinen on myös talon aitalassa
 ja asuinrakennuksissa) sekä pyöreät akka-
 mat aiukat yläkerrassa. Näyttää siltä
 kuin olisi käytilä ennen kulkeneet luhdin
 alitse, mutta olisi myöh. rakennettu upeen.
 Nyk. jokatä vasemman puoleinen ovi talliin,
 oikeanpuoleinen liiteriin, yläkerta on laato.
 Uudunäkörisyys luhkien kanssa on silmiinpis-
 tävä.

Kuva 7. Aittoja Haapaveden Mustikka-
 mäellä. Aitat keskijohyainmaalla ovat
 tavallisesti aitaamman nurkistaan tampaane
 salvetun kehikon joaalla. Etusoin on jokola-
 sainen tahi varustettu matalammalla tahi
 syvemmällä „kammilla“. Ovi on lautaovi ja
 aukeaa tav. sisäänpäin. Pienevät ovat

Kuva ~~10~~ Tällisakennus Häjir
alossa Haapajärvellä.

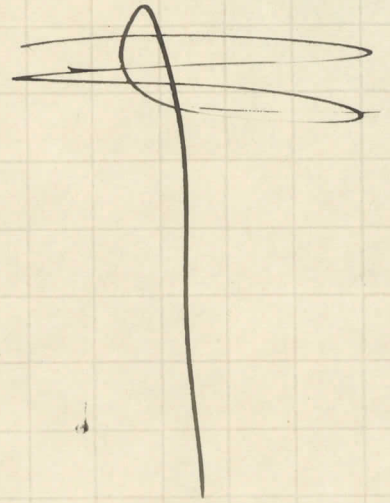

Kuva 7.

Aittoja Haapaveden Mustikkamäellä.

Kuva 7. Aittoja Haapaveden
Mustikkamäellä.

ilman välikattoa, isommat välikatoli-
sia, jo jätään lakkaan viimeksi. Tapauk-
sa erikoinen aukko. Huom. jäsevuorauetu-
sivulla, joka on seudulla vars. Asuinrak-
ennuksissa jatkseinkin yleinen.

~~Kuva 8. Tote Haapavedellä.~~